תוספות יום טוב על מסכת תרומות

תוספות יום טוב

geulaquiz.com

הקדמה

א לא יתרומו. ל׳ הרמב״ם אמרם בכל המשנה תרם ותורם ויתרום. בעלי הלשון האחרונים מקשין ע״ז ואומרים כי השרש הרים ומרים וירים. וזו אינה קושיא אמתית כיון שעיקר כל הלשון מן הלשונות הוא חוזר למה שמדברים בו בעלי אותו הלשון ומה שנשמע מהם. ואלו בעלי המשנה בלא ספק עבריים היו במקומן בארץ הצבי ונשמע מהם לשון תרם ובו נשתמשו הנה זו ראיה שהוא מקובל בל׳ ושזו המלה ל׳ מלשונות העבריים. וע״ז הדרך תהיה *) תשובתם לכל מי שיאמר מן האחרונים שלשון המשנה אינו צח או שהם נשתמשו במלות שאינו כראוי בלשון וזה העיקר שזכרתי לך אמיתי אצל החכמים השלמים המדברים על הדברים הכוללים כל הלשונות כולם ע״כ. אבל ראיתי להראב״ע בפי׳ מגלת אסתר במלת מתיהדים כתב על מלת תורמין שהוא בכלל מאמרם ז״ל ל׳ מקרא לחוד ול׳ הגמ׳ לחוד ע״כ. ומאמר זה אמרו על משנה ב פרק י״א דחולין (קלו:) ועי׳ במשנה יג פ׳ בתרא דעירובין ומשנה ב פ״ק דפסחים:

חמשה לא יתרומו ואם תרמו וכו׳. כתב הר״ב וכ״כ הרמב״ם למעוטי דרבי יהודא דאמר קטן שלא הביא שתי שערות תרומתו תרומה ע״כ. וכ״ש דממעט לדר׳ יוסי וכדמפרש בסמוך גבי מאשר ידבנו לבו. ומיהו תימה לפרושי למעוטי בכה״ג דממ״נ אי **) קיימת מניינא על לא יתרומו משמע דדוקא ה׳ לא יתרומו הא אחרים אפי׳ לכתחלה תורמים ואי קיימת מניינא על ואם תרמו אין תרומתן תרומה משמע נמי דדוקא ה׳ בדיעבד אין תרומתן תרומה הא אחריני בדיעבד מיהו תרומתן תרומה. ועי׳ במ״ו:

החרש וכו׳. פי׳ הר״ב כולהו מחד קרא נפקי דכתיב דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו׳. ירושלמי. והך קרא בתרומת המשכן כתיב וילפינן מיניה תרומת כהנים מדאקרי נמי תרומה כדכתיב (במדבר י״ח:ח׳) ואני נתתי לך את משמרת תרומתי. הרמב״ם. [*וחרש עצמו פירושו במשנה דלקמן]:

[*והשוטה. פירש הר״ב המאבד כו׳. וכן היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות והמקרע את כסותו העושה אחת מאלו הוא שוטה כר׳ יוחנן בירוש׳ הביאו הר״ש והוא כמו כן בבבלי פ״ק דחגיגה סוף ד״ג:

עובד כוכבים שתרם וכו׳. לא שייך למתני והעובד כוכבים שתרם וכו׳ ולא ליתני אין תרומתו תרומה משום דהעובד כוכבים אינו בכלל עם החייבים לתרום ולפיכך הוציאו מן הכלל ושנאו בבבא בפני עצמה. ועיין סוף פ״ג. [*ומ״ש הר״ב כן תרימו גם אתם. עיין מ״ש בזה בריש פ״ב דקידושין]:

לא יתרום. פירש הר״ב לכתחלה דצריך להשמיע לאזניו כו׳. ואתיא כת״ק דמשנה ג פ״ב דברכות דפסק הלכה כמותו דהתם נמי לכתחלה מודה דצריך להשמיע לאזניו. כדמסקינן התם בגמ׳ ועי׳ במשנה ד פ״ב דמגילה:

חרש שדברו בו חכמים בכ״מ כו׳. כתב הר״ב לאו כללא הוא כו׳. וכן במ״ד פ״ב דמגילה. והתם ודאי דדוקא מדבר דהא בקורא המגילה איירינן. הלכך לא הוצרך הר״ב להביאו:

קטן כו׳ רבי יהודה אומר תרומתו תרומה. עיין בפ״ב דמגיל׳ משנה ד [*דהתם כתבתי בשם התוספות בשהגיע לחנוך וה״נ נראה דכוותיה ומשום הכי תנן שלא הביא שתי שערות דמשמע דבסמוך להן מיירי אבל הר״ש מוכיח דהכא בכל קטן קאמר. וכתב בפי׳ שהזכרתי שמשום ר״י נקט ע״כ. ולי נראה משום דשמעי׳ לרבי מאיר דמצריך שיביא שתי שערות כדמייתי הר״ש ירושלמי [דיבמות] פ׳ ב״ש]:

ובית הלל אומרים אין תרומתן תרומה. ע׳ במשנה ח׳ ובסוף פרקין. [ובמשנה ב׳ פ״ה דעדיות].

אין תורמין מן הלקט כו׳. פירש הר״ב שאלו מתנות עניים הן. וכן פירש הרמב״ם. ודבר תימה הוא זה דמאי קמ״ל שאין אדם פוטר עצמו מחובו במה שהוא של אחרים. אלא נראה כמו שפירש הר״ש בשם הירושלמי. דכולהו טעמייהו משום דפטורים מן המעשרות ובעני עצמו שיש לו כרי של טבל מיירי. ואין תורמין מהם משום דהוי מן הפטור על החיוב. ודתו תנא לה בסיפא מפרש הר״ב לקמן. אבל אין לפרש דמתני׳ דלקט וכו׳ מיניה וביה קמ״ל דאין תורמין כדכתב הר״ש דאי הכי ה״ל למתני אלו פטורים מן התרומה. והרמב״ם בחבורו פ״ה כתב ולא מפירות שאינן חייבים בתרומה כגון לקט וכו׳. וזה כמו הפי׳ שכתבתי:

ההפקר. כתב הר״ב דכתיב ובא הלוי וגו׳. ועיין מ״ש בריש מס׳ מעשרות:

ולא ממעשר ראשון שנטלה תרומתו. פירש הר״ב היכא שהקדימו לוי בשבלים וכו׳. מפורש ברפ״ז דברכות ונוסחא אחרינא שלא נטלה תרומתו והיא נוסחת הרמב״ם ומפרשה שלא יעשה אותו מעשר ראשון תרומה גדולה. אא״כ חושב כמה יש בו מן התרומת מעשר ומה שישאר הוא שרשאי לעשות תרומה גדולה על כריו. ומה שכתב אבל יוציא תרומת מעשר לאו דוקא שיוציאו דא״כ לא הוה קדשו בתוכו כדתני בספרי שהביא הר״ב ופסקה הרמב״ם בפ״ג מהלכות תרומה בסי׳ כ״א. ומ״מ נוסחא זאת כפי פירושו זה מן התימה הוא דמאי קמ״ל פשיטא שא״א לבן לוי לשלם חוב תרומה גדולה שעליו

מתרומת מעשר שכבר נתחייב לתתה לכהן. ואפשר דסובר הרמב״ם. דקמ״ל דכיון שבשעה שתרם לא חישב בדעתו שיפריש תחלה התרומת מעשר שבו לפיכך אין תרומתו תרומה כלל לפי שנמצא תורם מן התרומת מעשר שבו עצמו על הטבל ובמזיד מיירי כמו שאכתוב בס״ד בפ״ב משנה ב. ובפ׳ ה׳ מהלכות תרומה סי׳ י״ג העתיק זאת הנוסחא והשיגו הראב״ד דכשמקדשו בתוכו יכול הוא לתרום לפי שלא עלה על דעת הראב״ד שבא לומר שאינו תורם כולו על כרי אחר אלא שיחשוב בתחלה תרומת מעשר שבו. משום דהוא מלתא דפשיטא. וגם בעל כ״מ פיר׳ דבריו שם כשניטלה תרומ׳ מעשר אלא שלא ניטלה תרומה גדולה שבו. וצ״ל דר״ל כגון שהקדימו בכרי [*וקשה לי שהרי] פסק בפ״ג דפירות הטבולים לתרומ׳ גדולה תורמין מהן. ובמה שכתבתי נתישבו דברי הרמב״ם היטב:

[*ולא ממעשר שני כו׳. פירש הר״ב שהקדימו בשבלים. וכך כתב הר״ש ותימה לי מנין דהא במעשר ראשון קראי דרשינן בריש פ״ז דברכות ואולי מסברא מפני ששם מעשר אחד הוא. והרי אפי׳ תרומה ילפינן ממעשר כמ״ש לקמן בד״ה ולא מפירות כו׳]:

[*ולא מן החיוב על הפטור. פי׳ הר״ב כגון מפירות שלא הביאו שליש. דשאר הפטורים תננהו. הכי איתא בירושלמי וכתוב בפי׳ שהזכרתי ומנין יודע שהביאה שליש כל שזורעה ומצמחה בידוע שהביאה שליש עכ״ל ונ״ל דיצאת לו מן ירושלמי דפ״ק דמעשרות אמתניתין ג והביאו שם הר״ש ולי קשיא על הירושלמי ההוא דהא כך מפרש נמי התלתן משתצמח וכמו שכתב שם הר״ב וא״כ אמאי פסיק התבואה והזיתים מהתלתן ויהיב שיעורא משיכניסו שליש והר״ב שם מפ׳ פירושי׳ אחרי׳ על משיכניסו שליש ועוד קשיא לי סוגיא דבבלי בפ״ק דר״ה ד׳ יב [צ״ל יג] דלא מצי יהיב סימנא על הבאת שליש אלא קאמר דקים להו ואי איתא דסבירא ליה כהירושל׳ הא איכא מוכיח על השליש ורש״י שם [יב:] על תלתן משתצמח נמי מפ׳ פי׳ אחר ואין להאריך אך להר״ב נמי קשיא דבפ״ק דחלה מ״ג מפרש נמי על הבאת שליש דזורעו וצומח וצ״ע]:

ולא מן התלוש על המחובר. פי׳ הר״ב דכתיב והרמותה ולשון הרמה לא שייך אלא בתלוש ולפ״ז מן המחובר על המחובר נמי לא. [*וכן מוכח בתוספות פרק ג דקדושין דף סב] וקשיא אמאי לא תני לה:

מי החדש על הישן. עיין בריש מס׳ ר״ה [*ומ״ש במשנה ב פרק ד דבכורות]:

ולא מפירות הארץ על פירות חוצה לארץ. שנתחייבו בתקנת נביאים או תקנת חכמי׳ כדתנן במ״ג פ׳ בתר׳ דידי׳. ומ״ש הר״ב דילפינן תרומה ממעשר. פירש הרמב״ם לפי שענין אחד כולל אותם והוא שיוציא מזה מה שהוא חייב בו מן החוק:

חמשה לא יתרומו וכו׳. פי׳ הר״ב וכן הרמב״ם מנינא למעוטי דר׳ יהודה וכו׳. הכא אתי שפיר דמנינא דחמשה קאי על ואם תרמו כו׳ ואפילו אי הוה מנינא דלעיל למעוטי דרבי יהודא כמ״ש הרמב״ם והר״ב לעיל לא קשיא אמאי איצטריך תו הכא למעוטי. משום דאי לאו הך דהכא ה״א דלעיל לא ממעט אלא דר׳ יוסי בקטן שהגיע לעונת נדרים אבל כשהגיע לשנת י״ג ויום א׳ אלא שלא הביא ב׳ שערות ה״א דמודה ת״ק לר׳ יהודא הלכך איצטריך תו הך דהכא. והא דאפסק תנא במתני׳ ד׳ וה׳ משום דבהו תני דאם תרמו אין תרומתן תרומה:

האלם וכו׳. וא״ת אמאי לא כליל בהדי הנך ה׳ חרש המדבר ואינו שומע ותני ליה במתני׳ ב באפי׳ נפשיה ולתני הכא ששה. וי״ל דהואיל ולעיל בעי למתני פלוגתא דרבי יהודא ורבי יוסי בקטן תני נמי פירושא דחרש שנשנה קודם לקטן:

לא יתרומו וכו׳. לשון הרמב״ם ומה שכופל שלא יתרומו חזוק לדבריו שלא יתרום אחד מהן לכתחלה בשום פנים ולא יחשבו כי כיון שתרומתו תרומה יקל בזה השיעור ויתרום לכתחלה ומפני זה כפל דבריו לחזק הענין שלא יתרום לכתחלה בשום פנים [*ועיין במ״ה פ״ק דעדיות]:

[*ואם תרמו תרומתן תרומה. לפי שאין הברכות מעכבות וכן אם תרם בדיעבד מן הרע על היפה תרומתו תרומה כדלקמן ספ״ב]:

אין תורמין לא במדה וכו׳. ואף על גב דתכמים נתנו בו שיעור כדתנן במ״ג פ״ד מ״מ יעשה כדין תורה ולא יתרום במדה כו׳ אלא אומדו ומפריש בדעתו כשיעור דלקמן:

[*לא במדה ולא במשקל ולא במנין. וכן תנן לקמן פ״ד מ״ג כזה הסדר *) ואע״ג דהתם במ״ו תנן שהמודד משובח מהמונה והשוקל משובח משלשתן ל״ק דלפי שכל דבר נמדד ונשקל תני תחלה מודד ואח״כ שוקל המשובח אבל מונה שאין דרכו בכל דבר הניחו לאחרונה. וז״ל הרמב״ם בפרק ג׳ מה׳ תרומה דבר שדרכו למדוד מודד ודבר הנשקל שוקל דבר שאפשר למנותו מונה]:

אין תורמין שמן על זיתים וכו׳. לשון הרמב״ם בחבורו פרק ה׳ שזה דומה לתורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו וכ״כ הר״ב במשנה דלקמן ועיין סוף פרקין:

ויחזור ויתרום: לא אתפרש אם יתננה לכהן גם שתיהן בלא דמים ומשום קנסא. ולא דמי לרפ״ג דהתם משום ספק נגעו בה. או הכא נמי שיתן לכהן השניה בדמים דראשונה היא תרומה דאוריית׳ ועי׳ בסמוך:

מדמעת. כתב הר״ב וימכור הכל לכהן. חוץ מדמי תרומה שבה כדין מדומע דריש פ״ה. א״נ י״ל דהכא נותן שתיהן לכהן בחנם. והלכך כשחזרה האחת

ונדמעת א״צ להוציא דמי התרומה שאין כאן גזל השבט כיון שכבר נתן גם השנייה בחנם:

אבל לא שניה. כתב הר״ב לפיכך אינה נאכלת עד שיפרישו עליה תרומה ומעשרות. כן לשון הירושלמי שבידינו. אבל ר״ל בתרומה תרומת מעשר. דמדאורייתא נתקנה מתרומה גדולה. שהראשונה היא תרומה מדאורייתא. והר״ש העתיק לשון הירושלמי תרומת מעשר ונראה דלא אתי לאפוקי מעשר דודאי דטבול למעשר:

ויין על הענבים לעשותן צמוקים. כן הנוסחא בכל הספרים והר״ב שכתב יין על צמוקים נראה דלאו בדוקא כתב כן אלא כלומר על העומדים להעשות צמוקים דאלת״ה תקשה סיפא יין על ענבים לאכילה דכי תרם שפיר תרם [*והא היינו רישא]:

ונמלך. מפורש במשנה ב פ״ג דדמאי:

[*על דבר שלא נגמרה מלאכתו. פירש הר״ב דכתיב כו׳ מן הגמור וכו׳ ולא משאינו גמור על הגמור. ורוצה לומר גם הבבא השלישית דלא משלא נגמר על שלא נגמר ותרי מתלת נקט ועיין לקמן בד״ה ואם כו׳ ואפשר שדעת הר״ב ז״ל דההיא זו ואין צריך לומר זו היא דכיון שאין שום דבר הנגמר לא במעושר ולא במעשר פשיטא שאין לו דין*) מעשר כלל ולפיכך לא שלחתי יד להגיה בדבריו ולהוסיף בלשונו תיבת וכו׳ והרמב״ם בפ״ה מה׳ תרומות הקדים זו הסיפא למציעתא]:

[*ואם תרמו תרומתן תרומה. וכ׳ הר״ב ודוקא בשאר פירות אבל התורם מן הזיתים על השמן וכו׳. וה״נ בתורם שמן על הזיתים הנכתשים שאעפ״י שתרומתן תרומה מ״מ צריך שיחזו׳ ויתרו׳ כדלעיל משנה ח וחד מתרי נקט ועי׳ לעיל בסמוך]:

ב **אין תורמין מטהור על הטמא**. מ״ש הר״ב דאנן בעינן שיתרום מן המוקף. כדתנן בספ״ק דחלה. והכא בתרומה גדולה. אבל תרומת מעשר לא בעינן כדתנן במ״ה פרק ב דבכורים:

[*באמת אמרו כו׳. כ׳ הר״ב כל היכא כו׳. ומוכח לה ממשנה י״א פ״ד דב״מ כמ״ש שם בס״ד]:

ערימה. פי׳ הר״ש כרי:

ומזיד לא עשה כלום. לשון הר״ש לא עשה כל עיקר דאפילו ההיא גריוא הדר לטבלה ור׳ נתן בר אושעי׳ אמר לא עשה כלום לתקן את השיריים אבל תרומה הוי. בריש האשה רבה. ובפרק ה׳ פסק הרמב״ם כר״נ בר אושעיא:

היה מפריש עליו כו׳. פירש הר״ב על שאר מעשרותיו. וכך כתב הר״ש. ולפירושם נראה דבמעשר טבל טמא איירינן וכן מפרש הר״ש לדרבי יהודה בטמא לחוד. אבל הר״ב דמפרש בדר׳ יהודה שהוא טבל או שהוא טמא. משמע דדינא דטבל לחוד ולא לענין טומאה מתניא. וכן יראה מדברי הרמב״ם בפירושו. וקשיא אם כן אמאי לא עשה כלום. אדרבה הרי כתב במשנה ה דפרק דלעיל בשם ספרי דכשמקדשו בתוכו עושה ממנו תרומה גדולה. ואין לומר דדוקא תרומה גדולה עושה אבל לא תרומת מעשר והכא ברוצה להפריש (על) תרומת מעשר כדכתב על מעשרותיו. דמאי שנא. ועוד שכך כתב הר״ב בפירוש בריש פרק ה בדיבור ואם למעשר ראשון וכו׳. והרמב״ם בחיבורו פ״ג העתיק הך ספרי לענין תרומת מעשר. ומיהו לפי מה שפירשתי לעיל בדברי הרמב״ם שצריך שיחשוב שיעור התרומת מעשר שבו ואח״כ יפריש עליו למקום אחר אבל כשמפריש מן הסתם נמצא שמפריש תרומת מעשר עצמו על טבל אחר. ואין תרומתו תרומה כלל. איכא לפרושי דה״נ בהכי מיירי [*כשיש בטבל הזה יותר מהשיעור שצריך להפריש וכדתנן היה מפריש עליו והולך הרי שאינו עושהו בבת אחת לתרומת מעשר על הטבל האחר שרוצה לעשותו עליו ולפיכך אינו דומה להא דאמרינן בגיטין פרק כל הגט (גיטין דף ל) כור מעשר יש לך בידי כו׳ חוששין שמא עשאו תרומת מעשר על מקום אחר והיינו כגון שיש לו עוד ט׳ כורין מעשר טבל כדפירש״י שם [שמא] עשאו תרומת מעשר על תשעה כורים שיש לו בביתו מעשר הטבול לתרומת מעשר. ע״כ. ולפיכך צריך שיחשוב שיעור התרומת מעשר שבו ואם שגג מה שעשה עשוי ויפרוש אח״כ. ולפי שהר״ב והרמב״ם והר״ש כולם פה אחד פירשו בהדיא טבול לתרומת מעשר והרמב״ם הביא הפסוק ונחשב לכם תרומתכם וגו׳ לראיה וזה הפסוק על סתם מעשר נאמר לפיכך אין אנו יכולים לפרש משנתנו לפי דרכם של אלו המפרשים ז״ל בכגון שהוא טבול גם כן לתרומה גדולה דהקדימו בן לוי לכהן לאחר שנתמרח כדתנן ברפ״ז דברכות ועל תרומה גדולה שבתוכה קאמר שצריך לחשוב כו׳. והשתא אפי׳ כשמפריש בבת אחת שאינו אלא כור אחד ויש לו ט׳ כורים מעשר וכו׳ דלא משמע כן לפי דבריהם ואינו [נ״ל צ״ל ואני] חושב דתרתי הכריחום ז״ל שלא לפרש כן חדא דזה פשיטא ואצ״ל הוא ועוד דלישנא דמפריש עליו והולך דייק כפי פירושם כפי מה שדקדקתי בו כאשר כתבתי]. ואע״ג דלהרמב״ם כבר שנאו לעיל חזר ושנאו כאן מפני שני דברים שנתחדשו בו חדא לחלק בין שוגג למזיד ועוד פלוגתא דר׳ יהודה. וכ״ש שיש לפרש כן להר״ב דלא נשנית לעיל כלל. ומ״ש הר״ב על מעשרותיו. ה״ה על טבל גמור להפריש תרומה גדולה כספרי דלעיל. אלא דסתם בן לוי יש לו מעשרות

ואין להם נחלת שדה וכרם כל כך. ולא נתכוין הר״ב לפי׳ הר״ש. והרמב״ם בחיבורו פ״ה חזר מפירושו דהכא ומפרש לכולה מתניתין לענין טומאה וגם פסק כר׳ יהודה דלא כמ״ש בפירושו [*והכ״מ הביא לו ראיה מהירושלמי ועיין במשנה ה פ״ק דעדיות]:

המעשר והמבשל וכו׳. מדשנאן בחד בבא ש״מ דמעשר במזיד אסור לו לעולם כמו מבשל ואע״ג דמבשל עביד איסורא דאורייתא ומעשר לא עביד [איסורא] דאורייתא כדתנן בפ״ה דביצה [*ומיהו בפ״ב דביצה דף יז ומייתי לה הר״ש מוקמינן להמעשר בדאית ליה פירי אחריני והמבשל משום איסורא דשבת. ע״כ. ולפי לישנא דסוגי׳ דהתם משמע דלא קתני להו בהדדי דפריך תחילה ממעשר והדר ממטביל [והדר ממבשל] אבל בפרק הניזקין תמהו התוספות אמאי פריך כך ממילא נמי א״ל דבבא בפני עצמה היא המעשר כדנקט התם אלא המקשן דפריך ממעשר ברישא [לא] הוצרך למנקט כולה מלתא. ולכן נ״ל הא דשנאן יחד משום דתרווייהו מידי דמיכל. ועיין במשנה ד פרק ג דביצה]:

הנוטע כו׳ יעקור. מה שאין כן בבישול שאי אפשר לעקור הבישול וכן במעשר שכבר ניתקן מן התורה:

ובשביעית בין שוגג כו׳ יעקור. פירש הר״ב שנחשדו ישראל על השביעית כו׳. גמרא פ׳ הניזקין (גיטין דף נד) ופירש״י איכא למיחש מתוך שהדבר ניכר אתי למשרי נטיעה בשביעית. והרמב״ם כתב בפרק א׳ מה׳ שמטה אם תאמר בשוגג יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי:

אין תורמין ממין על שאינו מינו. מפורש בסוף פרקין בפירוש הר״ב. ועיין מ״ש שם:

תורמין בצל קטן שלם. פירש הר״ב לפי שהוא מתקיים. וכך כתב הר״ש ואם כן הך פלוגתא פירושא דפלוגתא דרישא הוא והוא דוחק. אלא דבפ׳ כיצד מברכין (ברכות דף לט ע״ב) מייתי להך מתניתין וקאמר מאי לאו בהא קמיפלגי דמ״ס חשוב עדיף ומ״ס שלם עדיף. היכא דאיכא כהן לא פליגי דחשוב עדיף כי פליגי דליכא כהן דתנן כל מקום שיש כהן וכו׳. משמע ודאי דמסיק כמו שפירשו ומיהו איכא למימר דלדחיי׳ בעלמא קאמר ליה אבל קושטא דמלתא דהך מתניתין דבצל פלוגתא באפי נפשה ובין אין שם כהן או יש שם כהן פליגי בשלם וחשוב הי מינייהו עדיף כדסלקא דעתא דמאי לאו. וכן פירשו הרמב״ם בפירושו ובחבורו פ׳ ה׳:

[*ותורמין זיתי שמן כו׳ ויין שאינו מבושל כו׳. וכל זה מדברי רבי יהודה דתורם מן היפה הר״ש. עיין ר״פ בתרא]:

ויין שאינו מבושל על המבושל. פירש הר״ב דשאינו מבושל יפה לשתיה מהמבושל. ועי׳ מה שכתבתי בריש פרק בתרא:

כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום כו׳. פי׳ הר״ב דאמר קרא כל חלב יצהר וכו׳. גמ׳ רפ״ט דבכורות [נג:] ואמרי׳ אשכחן תירוש ויצהר דכתיב חלב בכל חד תירו׳ ודגן דגן ודגן מנ״ל ק״ו מה תירוש ויצהר שאינן כלאים זה בזה אמרה תורה תן חלב וכו׳ תירוש ודגן דגן דגן שהם כלאים כו׳ לא כ״ש ואותן שנתחייבו בתרומה מדרבנן תקינו כעין דאורייתא והך דרשא איתא תו בגמרא פ״ק דתמורה [דף ה] ובירושלמי דהכא ותמיהני על הרמב״ם שכתב בחבורו ריש פרק ה׳ שנאמר כדגן מן הגורן:

ואם תרם מן הרע על היפה תרומתו תרומה. דכתיב (במדבר י״ח:ל״ב) ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו משמע הא אם לא תרימו מן המובחר תשאו חטא ואם אינו קדוש נשיאת חטא למה. גמרא האשה רבה דף פט ע״ב:

הזונין. עיין בריש כלאים בפירוש הר״ב:

והקישות והמלפפונות וכו׳. והכי נמי פליגי לענין כלאים במשנה ב פרק קמא דמסכת כלאים [*וכן מצאתי בירושלמי אמתני׳ דהכא ר׳ יהודה כדעתיה ורבנן כדעתין דתנינן תמן הקישות ומלפפון אינן כלאים זה בזה ר׳ יהודה אומר כלאים]:

ג **[*ונמצא סרוח**. פירש הר״ב דאיבעי ליה למטעמי׳. הכי איתא בר״פ האשה רבה ופי׳ התוס׳ כלומר יפריש על מה שהוא [טועם] מיניה וביה כדי שיטעום ותו לא עכ״ל דבלאו הכי א״א דטבל אסור לכהן]:

תרומה ויחזור ויתרום. פי׳ הר״ב וכהן נותן לו דמי הגדולה שהשניה מתמעטת וכו׳. ירושלמי. וקצת קשה כיון דמשלם הכהן הראשונה. נמצא שמן הראשונה עצמה לא נתן תרומה וי״ל דכיון דאינו מקבל מהכהן אלא דמי תרומה לבד נמצא שאין כאן גזל השבט אצלו. [*ועוד דודאי דמספק חייב הכהן עצמו להפריש ממנה תרומה]:

אינה מדמעת. אלא יוציאנה מאותן חולין שיעור מה שנפל בהן בלבד. הרמב״ם. ועיין בפי׳ [*הר״ב] דלקמן וע״ש שהתרומה נקראת דמע כדלקמן מ״ו קראו למעורב ממנו מדומע. רמב״ם מ״ד פ״ג דחגיגה [*וכן לעיל פ״ק דדמאי מ״ג]:

ר״ע אומר תרומת שניהם תרומה. עיין בפי׳ [*הר״ב] פ״ק דתמורה מ״ה ומ״ש שם בס״ד. [*ומ״ש הר״ב וחציה חולין שהרי כשתרם כ״א ואחד כבר נתקנו החצאין ונעשו חולין ומיהו לאו חולין גמורין הן שהרי לא נתקנו אלא מתרומה גדולה ועדין טבולין למעשרות ותרומת מעשר ולכן בירושלמי

קרי לחצאין אלו טבל ומפרש הר״ש כפי מסקנת הירושלמי דהיינו טבולין למעשרות ולא לתרומה ולא היה ליה להר״ב לכתוב חולין אלא טבל כדקאמר בירושלמי ולפרש דהיינו למעשרות אי נמי הוה ליה לכתוב חולין הטבולין למעשר וכדרך שכ׳ בפ״ד מ״ד:

[*במה דברים אמורים כו׳. פי׳ הר״ב הא דפליג ר״ע לעיל ואמר תרומה כו׳. תמיה לי אמאי מפר׳ אליבא דר״ע לחוד דודאי דאף לרבנן שייכא להך בד״א כו׳ ולשון הר״ש הא דפליגי לעיל דלר״ע תרומה כו׳ וזה ניחא קצת דהרי לא פירש אליבא דר״ע לחוד ומ״מ קשה אמאי הוצרך להאריך ולכתוב דבריו של ר״ע כלל ואפשר דמשום הכי הבין הר״ב דדעת הר״ש דדוקא לר״ע מפרש ולכך עיקם ושינה הלשון אבל אינו נכון]:

חוץ מן הדרוכות. פירש הר״ב [בעלים] ע״ה שהשכירו פועלים חבירים כדי להפריש כו׳. וכן ל׳ הר״ש וכלומר שלכך השכירו חבירים כדי שעי״כ יכולים להפריש בטהרה אבל אין לומר שהשכירום כדי להפריש דהיינו הרשה. ומ״ש הר״ב מפרישים החבירים כדי שיעור התרומה כו׳. פירש הר״ש אבל עכשיו אין תורמין דא״כ הוי כתורם מן היין על הענבים שבגת ואין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו דהני ענבים דרוכות הם וכדתנן במשנה ח פ״ק:

[*רבי אלעזר חסמא. עיין מה שכתבתי בזה בסוף פ״ג דמס׳ אבות]:

רבי אליעזר בן יעקב אומר וכו׳ תרומת מעשר עליו כו׳. פי׳ הר״ב פליג אר׳ שמעון וכו׳. כלומר אבל בתרומה גדולה ס״ל כר״א חסמא:

[*אע״פ שהוא עובר בל״ת מה שעשה עשוי. דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני דאי ס״ד לא מהני אמאי לקי הכי אמר אביי בפ״ק דתמורה סוף דף ד ורבא אמר לא מהני מידי והאי דלקי דעבר אמימרא דרחמנא ופריך ממתני׳ לרבא ומשני שאני התם דאמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו. וכ׳ בפירוש שהזכרתי אף אם הקדים דבר לחבירו. וכתב עוד ומיהו אם הקדים מעשר שני לראשון לא יאכלנו עד שיוציא עליו מעשר ראשון וממעשר ראשון יוציא התרומת מעשר עכ״ל]:

שנאמר מלאתך ודמעך. פי׳ הר״ב ודמעך זו תרומה וכתבו התוס׳ בפ״ק דתמורה ד״ד דלכך קרי לתרומה דמע לפי שנוהגת בלח ובכורים אינו אלא ביבש שהרי אין מביאים בכורים אלא מפירי כדתנן בסוף מכילתין וסוף מס׳ חלה. [*ומ״ש הר״ב לא תאחר לא תשנה הסדר ועדיין הסדר לא שמענו ומפרש לה במתני׳ דלקמן וזה לשון הרמב״ם לא תאחר ר״ל לא תאחר ממלאתך ודמעך מי שהוא ראוי להקדימו ואח״כ הביאו ראיה שראוי להקדים אלו החקים מקצתם על קצתם. ע״כ]:

[*שאיני נהנה לזה. כלומר ממה של זה דוגמא לדבר בפרשת וישלח למי אתה. פירש״י של מי אתה. ועיין בר״פ קמא דנדרים ופ״ג משנה יא]:

עד שיהא פיו ולבו שוין. עיין רפ״ה דנזיר. [*וכתב הר״ש ודוקא כששפתיו ולבו מכחישין זא״ז אבל לא מכחישין זא״ז מהני בתרומה וקדשים כדדרשי׳ בפרק שבועות שתים שאני גומר בלבו אע״פ שלא הוציא בשפתיו עכ״ל ומשום קדשים מייתי לדפרק שבועות שתים אבל לענין תרומה הוה ליה להביא משנתנו פרק קמא משנה ז דאין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין וילפינן לה מדכתיב (במדבר י״ח:כ״ז) ונחשב לכם תרומתכם כמ״ש שם הר״ב והר״ש]:

[*הנכרי והכותי תרומתן תרומה. פי׳ הר״ב אם הפרישו כו׳. ומדבריהם. גזירה משום בעלי כיסין שלא יהיה זה הממון של ישראל ויתלה אותו בכותי כדי לפוטרו הרמב״ם פ״ד מה״ת. כך נראה דעת הר״ב אבל יש לרש״י גם לתוס׳ פירושים אחרים בריש פרק ב דקדושין ועיין במשנה ט פרק ה דדמאי]:

רבי יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי וחכמים אומרים יש לו. משמע דערלה לכ״ע יש להן. דאם ערלה אין כאן רבעי נמי אין כאן. כמ״ש הרמב״ם בחיבורו ר״פ עשירי מה׳ מעשר שני מטעם הירושלמי. וכ״כ הר״ש בסוף מסכת ערלה. וסייעתא לפי׳ הר״ב דסוף מס׳ ערלה. ותיובתא על פירושו ופירוש הרמב״ם דריש מס׳ ערלה. ובסוף ערלה אכתוב יותר מזה. [*וטעמו של ר׳ יהודה לאו משום דסבר דיש קנין לעובד כוכבים בא״י להפקיע מחובותיו דהא איפכא שמעינן ליה במנחות פרק רבי ישמעאל דס״ל דאין קנין כו׳ אלא לא קאמר ר׳ יהודה הכא אלא בסוריא כ״כ הר״ש והביא ברייתא לראיה אבל בפי׳ שהזכרתי מסיק דשמא יש לחלק בין כרם רבעי לתרומה ומעשרות דדוקא בתרומות ומעשרות מחייב משום דגנך כתיב תרי זימני ולא של נכרי ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ואולי אף בכרם [רבעי] קרא אשכח ודרש. עכ״ל]:

[*ור׳ שמעון פוטר. פירש הר״ב מחומש אבל מדמע. וכן מצינו בתרומת חוצה לארץ במשנה ג פ״ז]:

ד **רבי מאיר אומר אף מוציא הוא למקום אחר.** כן הגירסא בס״א. וגירסת הספר ממקום אחר. ולפ״ז גם בדברי ת״ק גרסי׳ אבל לא ממקום אחר ונראה שזאת היא גירסת הרמב״ם שמפרש המפריש מקצת תרומה וכו׳ אינו תרומה והוא טבל אבל צריך שיוציא התרומה שעל זה שהפריש מיניה וביה. ולא יפריש עליו ממקום אחר. וכ״כ בפ׳ ג׳ מה׳ תרומות ופ״א מה׳ מעשר והראב״ד השיג עליו לפי שהוא גורס למקום אחר. ועוד הקשה שהל״ל עליה. שהתרומה ל׳ נקבה ומפרש למתני׳ כפירוש הר״ב וכ״פ הר״ש:

שמנה סאין. פי׳ הר״ב וכ״כ הר״ש ומעט יותר. וז״ל הרמב״ם ואמרם סאה לעני הוא בקירוב החשבון אבל בדיוק החשבון אינו טעון לתת לעני אלא תשע עשיריות מהסאה ויפריש ג״כ אותן ח׳ סאין ועשירית סאה וזה מבואר. ע״כ:

[*וחכ״א אינו מפריש אלא לפי חשבון]. פי׳ הר״ב בפי׳ השני לפי חשבון הקיימים וכלומר ואינו יכול לסמוך שכולם בחזקת קיימים אלא צריך שיתברר לו כמה קיימים ולפי מה שנתברר לו שקיימים כך יפריש עליהם ול״ד לדתנן בספ״ג דגיטין המניח פירות להיות מפריש עליהם כו׳ מפריש עליהם בחזקת שהן קיימים דהתם הפירות אצלו נשארים ואין כאן חשש שנאכלו אלא שמא נאבדו ולהא לא חיישינן דלא שכיח אבל הכא שנתנום לאחרים ללולי ולעני יש לחוש שמא נאכלו. וכן פי׳ הרמב״ם שמא אין קיימים קצתם או נאכל קצתם ואגב דחיישינן לנאכל דשכיח דלכך ניתן להם. נקט נמי שמא אינן קיימים. וז״ל הרמב״ם בפ״ז מה׳ מעשר אא״כ יודע שב׳ סאין של מעשרות קיימים אבל אם אכלו מהן הלוי והעני כו׳ עכ״ל. וצ״ל שהטעם הוא דכיון שעדיין לא הפריש החולין בכדי אלו המעשרות אין נתינת הלוי והעני פוטרתן הואיל ועדיין מעורבין בטבלן דאין ברירו׳ בדאוריי׳ כדפסק הר״ב בפ״ז דדמאי מ״ד]:

עין יפה אחת מארבעים. פי׳ הר״ש בשם ירושלמי דכתיב (יחזקאל מה) זאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחמר החטים וששיתם האיפה מחמר שעורים וחומר שלשים סאים ואיפה שלשה סאים נמצא ששית האיפה חצי סאה. וששיתם היינו תרי ששית תן תרי ששית על חד ששית. הוו סאה ומחצה לשני חומרים לחומר חטים ולחומר שעורים הוי אחד מארבעים:

ב״ש אומרים משלשים. דרשי ב׳ ששיות מחומר דהיינו סאה משלשים סאין:

והבינונית מחמשים. דכתיב (במדבר ל״א:ל׳) וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן החמשים כל מה שאתה אוחז הרי הוא כזה מה זה מחמשים אף [מה] שתאחז במקום אחר מחמשים והיינו מדה בינונית שהיא ברוב בני אדם ולכך ראוי לומר על מדה זו כל מה וכו׳. ולב״ש דבינונית אחד ממ׳ מדרשא דלעיל תן ששית *) על ששית והך דקרא דהכא לעין רעה וכל מה וכו׳ לומר שלא תפחות פחות מזה השיעור:

והרעה מששים. דדרשינן נמי ששית האיפה מחומר חטים לחודיה וששית האיפה חצי סאה. והוא חלק ששים מחומר שהוא ל׳ סאין:

[*במדה כו׳]. פי׳ הר״ב דלא אמרו לתרום מאומד. היינו בפרק קמא משנה ז]:

מוקף. ר״ל מה שהוא תוך היקף מקום אחד. הרמב״ם. ועיין מ״ש במשנה ה פ״ד דביצה:

אפילו אחת אין תרומתו תרומה. דאיכא פסידא לבעל הבית דאי תימא דכשיעור הוי תרומה. וא״כ נמצאו קולין שהוסיף הם מדומעים עם התרומה כך כתב הר״ש. וכתב עוד דכן אם פיחת נמי אין תרומתו תרומה לפי שאם תאמר דכשיעור הוי תרומה נמצא שמקצת מתוקן ומקצת טבל מדומעין זה בזה. ועיין בריש פרק בתרא דמעילה:

יעשנה תרומת מעשר. פי׳ הר״ב ויתנהו ללוי וכו׳. ועוד י״ל כדפי׳ הר״ב במשנה ג פרק ה דדמאי דמתניתין כאבא אלעזר בן גומל דסבר דישראל רשאי לתרום תרומת מעשר ע״ש ופסק כן הרמב״ם בפ״ג מה׳ תרומות סי׳ י״ב [*ופי׳ יעשנה לא כולה אלא אותו המותר. וכן פירש הר״ש והרמב״ם]:

[*רבי ישמעאל אומר (כו׳) מחלה חולין כו׳]. פי׳ הר״ב ראשית דגנך דיו לראשית וכו׳. ירושלמי והא דקאמר דיו נ״ל דכלפי ר׳ טרפון ור״ע אומר דיו]:

בשלשה פרקים בשנה משערים וכו׳. לאשמעינן דלא יפריש במדה בזמן אחד. על זמן אחר היפה ממנו. משום דמעשר מן הרע על היפה:

[*משערין כו׳]. מ״ש הר״ב אבל תרומה גדולה כו׳ כדתנן לעיל. הוא בפרק קמא משנה ז]:

המונה משובח. פירש הר״ב מן המוציא באומד. עיין מ״ש במשנה ט״ו פ״ק דמסכת אבות:

והשוקל משובח משלשתן. פי׳ מן המודד והמונה והאומד. והרמב״ם בפ״ג מה׳ תרומות ופ״א מהלכות מעשרות כתב דאין מפרישין מאומד לתרום׳ מעשר ולמעשר לכך כתב שם משובח משניהם [*ע״כ וראיתי בירושלמי מאי הוא משובח. משובח מן התורם מן האומד אמר ר׳ חנינא בריה דרבי הלל. מתניתין אמרה כן והשוקל משובח משלשתן. אמר רבי חנינא תפתר בשלשתן ולית את שמע מינה כלום ע״כ. כלומר דמשלשתן יהי׳ פירושו המשובח מאלו השלשה]. וע׳ מ״ש במ״ה פ״ח דפאה [*ועוד עיין מ״ש במשנה ט״ז בפ״ק דמס׳ אבות]:

עולה בא׳ וק׳. אפילו כשעדיין ביד הישראל כדתנן בריש פ״ה דתמכר חוץ מדמי אותה סאה [*וכדפירש הר״ב כאן בד״ה קב למאה כו׳] ש״מ שעדיין לא הגיע ליד כהן וא״כ פשיטא דאי בעי מצי מתשל עלה כשאר נדרים וכ״כ הר״ב ברפ״ג דערובין והואיל ומצי מתשל ליהוי כדבר שיל״מ דאפי׳ באלף לא בטיל כמ״ש [*לקמן פ״ט מ״ו] ובסוף פ״ג דחלה. הא מלתא מיתרצה בגמ׳ נדרים סוף פ״ז [נט.] דכיון דליכא מצוה שישאל על ההפרשה לא אתי לאתשולי עלה ולהכי לא הוי כדבר שיש לו מתירין:

באחד ומאה. פירש הר״ב דכתיב מקדשו ממנו כו׳. עיין בסוף פרק קמא דחלה שכתבתי דאסמכתא בעלמא הוא:

ועוד קב למאה שתות למדומע. כתב הרמב״ם ומ״ש שתות למדמע כדי לסלק הספק ויבאר לך כי הקב הנוסף צריך שיהיה כולו חולין כדי שיהיה שתות סאה של תרומה. ואילו אמר קב למאה בלבד. היינו אומרים כי הקב יש בו חלק סאה [צ״ל מאה] של תרומה וכשנפל סאה של תרומה וחלק ממאה מן הקב בצ״ט סאה וקב פחות חלק ממאה מן קב מן החולין שהכל מאה סאה וקב אחד כי התרומה תעלה בזה השיעור כיון שיש שם קב יותר על המאה קמ״ל דלא. אלא צריך שיהי׳ זה הקב שתות למדומע. וקב פחות חלק ממאה. אינו שתות סאה וחלק ממאה מקב ע״כ:

[*רבי יהושע אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות כו׳. פירש הר״ב שאם היה רוצה היה דורס ומערבן הכל ביחד וכו׳. וקשיא לי דבפ׳ דלקמן סוף מ״ט דאם במזיד הוסיף בהיתר על האיסור אסור ופי׳ הר״ב הטעם משום דאין מבטלין איסור לכתחלה ומצאתי בפי׳ שהזכרתי וז״ל ואף כי אין מבטלין איסור לכתחלה ה״מ להרבות בהיתר כדי לבטל האיסור אבל בכה״ג שאינו מרבה בהיתר אלא משנה האיסור מכמות שהי׳ ומפרידן כאשר היה מקדם כדי לעכבם [צ״ל לערבם] יחד בכה״ג נ״ל דשרי לבטל לכתחלה ור״א אוסר עכ״ל]:

ובזו רבי אליעזר מיקל ורבי יהושע מחמיר. לשון הר״ש וצריך טעם בין לרבי אליעזר בין לרבי יהושע מ״ש לבנות ושחורות גדולות וקטנות מתחתונות לעליונות [*עכ״ל ובתו׳ פ׳ כל הזבחים (זבחים ד׳ ע״ג ע״א) כתבו דלא דמו דהשחורות אינן ראויות להיות בספק דמוע שלעולם השחורות ניכרות מתוך לבנות. ובפירוש שהזכרתי כתוב וז״ל ונ״ל דבירושלמי מקשה מ״ש הכא שר״א מחמיר ור״י מיקל ויהיה להפך בבבא הסמוכה ומשני תרי תנאי אינון ר״מ ור׳ יהודה ואליבא דר׳ מאיר ר׳ אליעזר מיקל בתרוייהו עכ״ל]:

[*והתחתונות מעלות את העליונות. אע״פ שאינן בספק דמוע הקילו בתרומת פירות דרבנן. תוספות שם]:

וקפאה. פי׳ הר״ב הסיר מה שלמעלה תרגום ויצף וקפא. וכ״כ הר״ש. ואין פירוש ויצף המתורגם וקפא והסיר שהרי אחריו כתוב לאמור ויאמר הרם לך וישלח ידו ויקחהו אלא פירושו ששט למעלה על פני המים. וחכמים השאילו מלה ארמית זאת למסיר מה שלמעלה וכיוצא בזה פי׳ הרמב״ם שהמלה עברי׳ מגזרת קפאו תהומות (שמות ט״ו:ח׳) והמנהג שהעליון הוא קופא תחלה ונשתמשו בזו המלה ואמרוה במי שרוצה להסיר מה שיעלה למעלה על דבר מעובה או מקובץ:

אם יש בקפוי מאה סאה. בס״א ל״ג מאה סאה ועל פיה פי׳ הר״ב מה שפי׳. ופירוש הרמב״ם כגירסת הספרים ושאין התחתונות מעלות את העליונות וז״ש בירושלמי מיחלפיה שיטתיה דרבי אליעזר. ומיהו גם גירסת הספרים אפשר לתקן ע״פ פירוש הר״ב ודה״ק אם יש בקפוי עם מה שתחתיו מאה סאה:

או לאין נפלה. פירש הר״ב להיכן נפלה. וז״ל הר״ש באיזה מקום במגורה:

בשתי עיירות. בעל כף נחת כתב עיירות קופות גדולות הרבה עשויות למדה והיא מלה בל׳ ערב ע״כ. [*אבל לפירוש הר״ב אין נראה כן אלא כפשוטו לשון עיר דלפי שהן רחוקות אין מתערבין וכן נראה מהפירוש שהזכרתי]:

אלא שהיו שם מאה ושני חציים. לא שצריך מאה ושנים שהרי באחד ומאה עולה להמחמיר שבמשנה ז. אלא דבאגודה שחציה תרומה הנופלת בחמשים היה המעשה:

ה **סאה תרומה טמאה וכו׳.** דטמאה אסורה באכילה בעשה כדילפינן בפרק הערל (יבמות דף עג) מדכתיב (דברים ט״ו:כ״ב) בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו אע״פ שהטמא נגע בו. ובפסולי המוקדשין כתיב. ודרשינן לזה ולא לאחר. ועי׳ במשנה ד:

[*שנפלה לפחות ממאה חולין וכו׳. דתרומה טמאה נמי עולה באחד ומאה כדלקמן משנה ד]:

ירקבו. כתב הר״ב והא דלא תנן ידלקו משום דחיישינן דלמא אדמדליק להו אתי לידי תקלה כו׳ משום דדימוע קיל וכו׳. וכך כ׳ הר״ש. *) [*והא] דבמשנה י פרק ח מפרש הר״ב גבי שמן דראוי להדליק כשנדמע ונטמא דמדליקין וגמרא ערוכה היא בסוף פרק קמא דפסחים. [*הא מסקינן התם רמי ליה בכלי מאוס דלא חיישינן תו לידי תקלה והכא בדבר יבש דהא עדיין לא הוכשר כבסיפא דמתניתין ולא ממאיס בכלי מאוס. ואתי ביה לידי תקלה הלכך לית ליה תקנתא]. והרמב״ם בפרק י״ד כתב בדין משנתינו מניחין אותן עד שירקבו בד״א בדבר שאין דרכו להאכל חי. אבל בדבר שדרכו להאכל חי. לא יניחן שמא יתקל בהן ויאכל מהן אלא ידליק הכל כדרך שמדליקין תרומה טמאה עכ״ל. ומבואר שחלוקין הם בפירוש ירושלמי. טמאין ירקבו על דעתיה דר׳ יוחנן ידליק על דעתיה דחזקיה ניחא סבר ר׳ יוחנן וכו׳. להר״ש מקשה על דעתיה דר׳ יוחנן ידליק ומשני סבר כו׳ ולא ידליק. ולהרמב״ם מקשה על דעתיה דר׳ יוחנן ידליק ומשני דאין הכי נמי אלא סבר ר״י דמשנתנו בדבר כו׳ ועיין מ״ש לקמן בפ״ח:

ואם למעשר ראשון וכו׳. פירש הר״ב שלא נטלה ממנו תרומת מעשר וכו׳. דאל״ה אינו ראוי לעשותו תרומת מעשר על טבלו כדתני בספרי שהביא הר״ב בפ״ק מתניתין ה לענין תרומה גדולה וה״ה לתרומת מעשר וכמ״ש בפ״ג משנה ב. ומ״ש עוד הר״ב יבקש מן הלוי שיחליפם כו׳. לא הבינותי

דבריו הללו דאע״ג דנימא משום דלא בעי לפרושי מתניתין כאבא אלעזר בן גומל דס״ל דאף הישראל רשאי להפריש תרומת מעשר וכמו שעשה במתני׳ ה דפרק דלעיל מ״מ הכא אינו צריך לכך [*וגם אינו רשאי להחליף] דהא הכא במעשר ראשון מחויב לתתו ללוי משא״כ לעיל דהן חולין הטבולין למעשר. והר״ש כתב סתם יעשנו תרומת מעשר על מעשר אחר. נראה דמפרש לה דאתיא כאבא אלעזר בן גומל. והרמב״ם פירש ואם למעשר ראשון נפלה שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר יקרא שם לתרומת מעשר החייבת לאותו מעשר ראשון ויצטרף לאותה תרומה גדולה שנפלה. וימכור הכל לכהן חוץ מדמי תרומה שנפלה ודמי תרומת מעשר ראשון שקרא לה שם:

ואם טמאין היו. לשון הר״ב החולין והמעשר. וכן לשון הר״ש. מדלא נקטי בלישנייהו אותן החולין כלישנא דמתני׳ ש״מ דל״ג כלל במשנה אותן החולין. וגירס׳ נכונה היא דלגירסת הספר קשיא אמאי נקט חולין לחוד:

[*יאכלו נקודים. כתב הר״ב פי׳ ביובש כמו יבש היה נקודים. וכ״כ הר״ש אבל הרמב״ם כתב נקודים הוא שיעשנה ככרות קטנות תהיה כל אחת כחצי ביצה וכן אמרו בגמ׳ עכ״ל. ור״ל בירושלמי דקאמר והדין נקודין כהדין חציי ביצים. ונ״ל דירושלמי קשיא ליה שאם הנקודי׳ שבמשנה כמו נקודים שבפסוק א״כ או קליות למאי נ״מ איצטריך למתני דתרווייהו טעמייהו משום שהם יובש ובלאו ה״נ קשיא על הר״ש והר״ב שפירשו דלא כבגמ׳ ולפחות ה״ל להזכיר גם אותו פירוש. עוד כתב הרמב״ם ואין הכוונה שילוש אותה כולה ויעשה ממנה ככרות קטנות כחצי ביצה אבל [הכוונה] שילוש אותה ככר אחר ככר ע״כ]:

כדי שלא יהא במקום אחד כביצה. מ״ש הר״ב דאוכל פחות מכביצה אינו מקבל טומאה. אינו מוכרח ממשנתנו אלא שהוא סובר שהדין הוא כך וכן פי׳ בפ״ב דמעשר שני משנה ד וריש פרק יג דאהלות ומשנה ו פרק יב דפרה וריש פ׳ קמא דטהרות. וקשיא מרפ״ב דטהרות ושם אפרש בס״ד. ועי׳ מ״ש בסוף פ״ב דחלה:

תרום ותשרף. בריש פ״ב דערלה מפרש הר״ב טעמא דמרים תרומה שנתבטלה באחד ומאה משום גזל השבט והכא דתשרף בלא הנאה כמ״ש הר״ב. אין כאן גזל השבט. ולמה ירים. פי׳ הר״ש וכן כתבו התוס׳ בפ״ג דבכורות דף כ״ב משום דלא פלוג רבנן. ואין לומר טעמא דאי לא ירים ויניחה ויאכלה נמצא שעכ״פ נהנה מן השבט. ואע״פ שאין השבט חסר לפי שאם ירימה ישרפה. מ״מ הואיל והוא נהנה הוי כגוזל את השבט. דבדברי ר״א במשנה ד אין לפרש כן:

ותשרף. פי׳ הר״ב דומיא דתרקב שלא יהנה ממנה. אבל לא גזרינן הכא שמא יהנה הימנה כדלעיל דהתם דמוע קיל לאינשי אבל הכא שהרימה חזרה לשמה הראשון כפירוש הר״ב דלקמן. ולא קיל להו. והא דתשרף פירש הר״ב בסוף תמורה:

תעלה ותאכל נקודים כו׳. כתב הר״ש בשם רש״י דבכורות דמדלא קאמרי רבנן תירום ותאכל נקודים כו׳ כלישנא דרבי אליעזר תירום ש״מ דס״ל דנתבטלה ומותרת לזרים אלא עולה משום גזל השבט כמ״ש לעיל. ואף דמי מצי יהיב לכהן. והר״ש גם התוספות חולקים וסברי דקדושת תרומה יש בה:

כדי שלא יהא במקום אחד כביצה. לשון רש״י בבכורות ותאכל עם חוליה ומשום גזירה ע״כ. ונ״ל גזירה משום תרומה טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין טמאים דתנן לעיל. והתוס׳ פירשו משום גזירה דאמר עולא התם ואין נראה שרש״י נתכוין לכך דהא רש״י מפר׳ לדעולא דוקא לרבי אליעזר ע״ש. ואפשר שגם התוספות לא כתבו כן אליבא לישנא דרש״י אלא לסברת רש״י דחולין גמורים הם. אבל לסברתם דקדושת תרומה יש בה א״צ לכל זה אלא נפרש ותאכל אותה סאה. כמו ותשרף לר״א אותה סאה. ומשום קדושת תרומה שיש בה:

תעלה ותאכל וכו׳. פי׳ הר״מ דהכא מודה רבי אליעזר וכשמגביהה חוזרת לשמה הראשון וטהורה. ואפ״ה תאכל נקודים כו׳. כמ״ש הרמב״ם שמה שאומר סאה שנפלה היא סאה שעלתה אינו אומר אלא להחמיר. ובפ׳ היה נוטל דמס׳ שבת אמתני׳ דלעיל אמרינן אימר דשמעת ליה לר״א לחומרא לקולא מי שמעת ליה. ולענין להעלותה לכתחילה בשבת דלא הוי כמתקן קאי התם. וקצת קשה דהוה ליה לגמ׳ להביא ראיה ממשנה זו:

[*לא אם העלו. כלומר דין הוא שיעלו חולין את התרומה הטהורה שכן החולין קלין והתירן היתר הרבה שהם לזרים אבל תרומה אין כל כך התירן הרבה כי אם לכהנים לבדם ואוכלי חולין מרובים עכ״ל בפירוש שהזכרתי]:

לאחר שהודו. ועיין מ״ש ריש פ״ג דמסכת פאה:

ואין המחומץ מחמיץ וכו׳. פי׳ הר״ב עיסה של חולין שנתחמצה בשאור של תרומה הרי כולה אסורה. כדתנן במשנה ד פ״ב דערלה:

ואין המים שאובין פוסלין כו׳. פי׳ הר״ב מקוה שיש בה כ״א סאין וכו׳ דאין השאובים פוסלין אלא א״כ הם כ׳ סאין וכו׳. וכ״כ הר״ש [*ועוד כתב כן הר״ב במשנה ד פ״ד דמקואות] וכך הם דברי רש״י פ״ק דתמורה דף יב. וכ״א סאין דנקטי ברישא לאו דוקא אלא כל שיש יותר משהו מעשרים סאין סגי

כדעת הרמב״ם בפ״ד מהל׳ מקואות. והב״י בסי׳ ר״א בטי״ד בפסק המתחיל גרסינן בפרק ג׳ מינים וכו׳ כתב בשם רש״י דפרק הנזכר דעשרים סאה ורביע בעינן ומ״מ מסיק והלכה דעשרים ומשהו סגי. ולשון פותקין בברייתא בתמורה [יב.] ופיר׳ הערוך שהוא ל׳ השלכה כמו [פסחים ס:] שקל קלא פתק בי׳. והר״ב בפ״א דתמורה משנה ד מפרש לבבא זו עוד בענין אחר:

עד שתרבה תרומה על החולין. פירש הר״ב עד שיפלו שם נ״א של תרומה. וכן פירש הר״ש גם הראב״ד בהשגתו פרק י״ג מה״ת וכתב הטעם דשמא כשהגביה הגביה החולין. והתרומ׳ כולה נשארת שם והרי שיש באותו כרי נ״א של תרומה ונ׳ של חולין. ולפי שיש להקשות על פירוש זה ממשנה ה דאפי׳ חכמים אומרים אינו מדמע אלא לפי חשבון ש״מ דלא אמרינן שמא הוא מגביה החולין והתרומה נשארת הלכך לא בזה בחר הרמב״ם ומפ׳ שתרבה היינו עד שיפלו לתוך המאה חולין מאה סאה ועוד של תרומה זה אחר זה כ״כ בכ״מ [*ומ״ש הר״ב אבל מחצה על מחצה שרי. דבדרבנן לא בעינן רבייה כדאמר רבי יוחנן בסוף הערל [דף פה.] ולריש לקיש דפליג ובעי רבייה אף בדרבנן. שמא היינו טעמא דעד נ׳ אי אפשר שלא יהא עדיין רוב חולין. דאכל סאה שהגביהה אי אפשר שלא יעלה עמו מן התרומה. הר״ש. ועי׳ פ״ז מ״ה]:

[*ורבי שמעון מתיר. כתב הר״ב ואזדא לטעמיה דאית ליה בעלמא. בפרק מרובה (בבא קמא דף עו)]:

כך פחתה התרומה ומותר: פירש הר״ב ואפי׳ לכתחלה יכול לטחון כדי להתירן. ירושלמי. ולא הוה מבטל איסור לכתחלה שאין זה אלא שנתגלה עי״ז שטוחן שההיתר היה יותר מהה שהיינו סבורין:

אם ידוע שהחטים של חולין וכו׳. וברישא לא תנן אם ידוע שהחטים של תרומה יפות משל חולין אסור משום דאע״ג דפסולת של חולין מרובה מפסולת של תרומה עד שנמצא שקמח החולין נתמעט משיעור מאה לשיעור האחת דתרומה מצטרף פסולת החולין עם החולין לבטל התרומה והכא בסיפא פסולת התרומה אינו מצטרף עם התרומה לאיסור:

מותר. אמר הרמב״ם בכל מקום שאמר מותר ענינו שתעלה התרומה ויהיה השאר מן החולין אחר שהוציא התרומה מותר ובכל מקום שאומר אסור ענינו מדומע:

ו **[*האוכל תרומה**. עיין בפרק דלקמן משנה ג כמה יאכל]:

קרן. מפורש בריש פ״ק דפאה:

ואחד הסך. כתב הר״ב דכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. ובמשנה דפרק ט דשבת מפורש דאסמכתא היא והכי נמי הכא לענין תשלומים הכח ביד חכמים לחייב תשלומים מה שאין כן לענין כרת דהתם. ודרשא דלא יחללו את קדשי בני ישראל (ויקרא כ״ב:ט״ו) להביא הסך שכתב הרמב״ם כתבו התוס׳ בפרק בנות כותים (נדה דף לב) דג״כ אסמכתא בעלמא:

וחומש חומשה. כתב הר״ש ובפרק הזהב דרשינן לה מדכתיב ויסף חמישיתו אי שקלת ליה לוי״ו דויסף ושדית ליה אחמשיתו הוי חמשיותיו ע״כ. וכלומר דהוי כמו וחמשיתיו דגבי גזל בסוף פרשה ויקרא דאמרינן בפרק הגוזל קמא התורה רבתה חמשיות הרבה וכדפי׳ הר״ב במשנה ז שם. ותמיהני על הרמב״ם שפירש בכאן ממה שאמר הש״י בזולת זה המקום וחמישיתיו יוסף עליו ואמרו מלמד שהוא מוסיף חומש על חומש ע״כ. וכ״כ בפי׳ המשנה בפרק הגוזל. ומת״כ דסוף פרשת ויקרא העתיקו. ותמיהני שלא כתב דרשא שבגמרא:

חולין מתוקנים. פירש הר״ב שהפרישו מהן תרומות ומעשרות. עיין מ״ז בפרק בתרא דדמאי. ומה שכתב דבר הראוי להיות קדש עיין במ״ה דלקמן:

והוא משלם להם דמי סעודתן. פי׳ הר״ב דמי חולין שהיה צריך להאכילן ופריך בירושלמי והלא כבר אכלו ומשני טבלים נפשו של אדם חותה מהן והוא הדין לכל דבר האסור עיין [ברמב״ם] בהלכות תרומות פ״י. ומלת חותה לפי עניינו הוא כמו קץ במזונו. [*וז״ל הפירוש שהזכרתי לפי שנפשו של אדם קצה באכילת איסור אע״פ שאינו יודע בדבר שלבו נוקפו ואינה נחשבת לו אכילה עכ״ל]:

וקרן דמי תרומה. לשון רש״י כלומר מעות כמו שנמכרת תרומה בשוק עכ״ל בפ׳ הזהב. דאילו שיווי התרומה. קרן וחומש דמשלם מן החולין. נמי בשווי התרומה משלם:

משלם שני חומשים. דאיסור הקדש חל על איסור תרומה מטעם המשנה ד פ״ג דמס׳ כריתות כמו שכתב הרמב״ם:

מן הלקט וכו׳. כתב הר״ב ולא דמי לחולין מתוקנים דהנהו היו ראוין להיות קדש קודם שנתקנו. וכן פירש הר״ש לירושלמי דאמר משום דאין בהם זיקת תרומה ומעשרות. וקשה דבריש פרקין משמע דדבר הראוי להיות קדש היינו שעכשיו הוא ראוי להיות קדש. ועוד דקודם שנתקנו אינם ראוים להיות קדש שאין משלם חובו בטבלים. וי״ל דתרתי בעינן שיהיה עכשיו ראוי לשלם ממנו להיות קדש והיינו דרשא דלעיל ושיהיה ראוי מתחלה לקרוא עליו שם קדש והיינו דרשא דהכא:

[*ומן ההפקר. שהוא גם כן פטור מהמעשרות כדתנן בריש מעשרות]:

שנטלה תרומתו וכו' שנפדו. ופירש הר"ב כיון דקודם שנטלה תרומתו לא חזי וכו'. וכתב הר"ש וצריך לדקדק בדבר דמידי דהוי אחולין מתוקנים ע"כ. והרמב"ם מפרש שנטלה תרומתו אע"פ שעדיין לא נטלה תרומה גדולה שיש בו כשהקדימו בשבלים. וממ"ש והקדש שנפדו. שלא כהלכתן כמפורש בריש פ"ז דברכות. וכ"כ בחבורו פ' י' מהלכות תרומות ולא אתפרש טעמא. מאי שנא דהכא מהני לחכמים ובשום דוכתא לא מהני כלל בברכות שבת ועירובין:

[*ימתין לקשואין של מוצאי שביעית. פי' הר"ב דמשל שביעית אסור לפרוע חובו דדמי לסחורה. ותנן בפ"ז דשביעית משנה ג שאין עושין סחורה בפירות שביעית ובירושלמי הביאו הר"ש ר' בון בשם רבנן דתמן זאת אומרת אין משלמין מפירות חוצה לארץ ואפי' תימא משלמין מתניתין עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ]:

ז **[*האוכל תרומה מזיד**. [פירש הר"ב] בלא התראה כו'. ועיין במ"ד פ"ב דפסחים. ועי' במ"ב פ"ג דכתובות]:

ואינו משלם את החומש. כי המזיד עונו גדול מנשוא ולא יתכפר בתשלומין. הרמב"ם:

ומיתתה בחנק. פי' הר"ב דכתיב ובת איש כהן כי תחל לזנות כו' יצתה נבעלת לפסול לה שאינה ראויה וכו'. מחמת בעילת הפסול בלא זנות זה שנבעלת כשהיא אשת איש:

[*וחכמים אומרים כו'. ומיתתן בשרפה. פי' הר"ב ובת איש כהן כתיב מ"מ. ירושלמי. והאי טעמא נמי איתא בריש ד' מיתות ואיש יתירא דריש. הר"ש]:

ואת עבדיו בין גדולים. פי' הר"ב דלאו בני חיובא. ור"ל שאין אנו יכולים לחייבם לפי שאין להם. אבל ודאי דבני חיובא נינהו שאם היה להם שמחוייבים לשלם. והכי איתא בירו' לא הספיק לשלם עד שנשתחרר נותן. היו לו נכסים שאין לרבו רשות בהן נותן. וכה"ג תנן במשנה ד דפרק החובל. ולפי שהר"ב כתב זה הטעם אעבדיו וגם אבניו הקטנים ולא חילק ביניהם יתכן לומר שדעתו דגם קטן המזיק לאו בן חיוב הוא בעודו קטן אבל כשיגדיל חייב לשלם. וכדעת הגהות אשרי שם. ובשלטי הגבורים פרק כיצד הרגל הביא דעות חלוקות אבל [*מדברי הר"ב במשנה ד דפ' החובל נראה דלעולם פטור וכן] מסקנת הפוסקים דלעולם פטור כפשטא דמתני' דהחובל דדוקא עבד ואשה כו' ועיין ר"פ הגוזל בתרא:

[*האוכל תרומת חוצה לארץ. פי' הר"ב אע"פ שמדמעת וכו'. וכן לר"ש בתרומת עובד כוכבים במ"ט פ"ג]:

פחות מכזית. דכתיב (ויקרא כ"ב:י"ד) ואיש כי יאכל קדש בשגגה עד שיהא בו שיעור אכילה. הרמב"ם:

זה הכלל. ואל תתמה דליכא לאתויי בזה הכלל דכי האי גוונא איתא נמי במס' מגילה פ"ד משנה ב ומפרשינן בגמרא [כב:] דלסימן בעלמא וכו'. ועוד תמצא בפ"ב דמעשר שני ופ"ב דסוכה [מ"ג] ובפ"ק דמגילה [מ"י] ובפ"ב דשקלים [מ"ה] ובפ"ב דגיטין וריש פ"ג דעדיות ובפרק כ"ז דכלים וריש פרק קמא דאהלות:

[*הרי אנו אומרים לתוך של תרומה נפלה. ואע"פ שלא רבו חולין על התרומה בד"א בזמן הזה שהוא מדבריהם אבל בתרומה של תורה עד שירבו חולין על התרומה. [ועיין בטור יורה דעה ריש סי' קי"א. ועיין פ"ה משנה ז ועיין מה שכתבתי במשנה ז פ"ד] הרמב"ם פרק י"ג מהלכות תרומה. ועיין בגמרא פרק ח דיבמות דף פב]:

וחייבת בחלה. עיין מה שכתבתי בשם הר"ש במשנה ד פ"ק דחלה:

[*אבל אחר את השנייה פטור. ובבא כ"א לשאול ע"ע ובזה אחר זה. [ירושלמי]. וכדתנן במשנה ה פ"ה דטהרות. וע"ש בפי' הר"ב]:

[*זרע את אחת מהן פטור. [כתב הר"ב] שהזורע את התרומה וכו'. כדתנן לקמן פרק ט]:

שזרעו כלה. פי' הר"ב כגון חטים ושעורים. שהם כשמפזרים וזורעים אותם בארץ יפסדו הזרעים ויחזור חוטין כמו עורקין [פירוש גידים] בארץ. הרמב"ם:

שאין זרעו כלה. פירש הר"ב כגון שום ובצלים. והכי תנן בפ"ט מ"ו לפי שכשזורעים גרעינה של שום או של בצל יצמח מה שיצמח ותשאר הגרעינה שלימה בארץ לא תפסד צורתה כמו שהוא נראה לעין תמיד. הרמב"ם:

ח **או גרשך**. בירושלמי פריך היכי דמי דאינה מתגרשת עד שיבא גט לידה. ואי דעבדה שליח לקבלה. התנן בפרק התקבל אמרה התקבל לי גיטי אסורה לוכל בתרומה מיד. לר"א אפילו כי אמרה התקבל במקום פלוני [כדתנן במשנה ד פ"ו דגיטין]. ומשני ולא מודה ר' אליעזר שאם אמרה הבא לי גטי ממקום פלוני שאוכלת בתרומה עד שמגיע גט לאותו מקום. [*אמר רבי חנינא מכיון שאמרה ליה הבא לי גטי ממקום פלוני כמו שאמרה ליה לא יהא

גט אלא לעשרה ימים. ומה שאכלה בהיתר אכלה]:

[*ורבי יהושע פוטר. כתב הר״ב בגמרא מוקי לה וכו׳. ביבמות פ׳ ד׳ אחין (יבמות דף לד ע״א). ומ״ש מפני שזמנו בהול וכו׳. שאנוסים הם לשון הפירוש שהזכרתי]:

רבי אליעזר אומר יבלעו. ויצטרפו לזה שבלע למה שאכל אחר המיתה וגירושין [או כל מה שנזכר] וישלם הכל בתוס׳ החומש. כמו שסובר ר׳ אליעזר. הרמב״ם:

נטמאת ונטמאת התרומה. בטומאה שאירעה לאחר שהכניס התרומה בפיו מיירי. הר״ש:

או שטעם טעם פשפש. והכוונה בזה שימצא בפיו דבר שימנע אותו מלאכול מה שהכניס בפיו מפני הטנוף והמיאוס. הרמב״ם. וקמשמע לן בתרומה דלא חיישינן להפסד תרומה וכ״ש חולין דפולט. רש״י בנדה פרק הרואה כתם (נדה דף נח ע״ב) ועי׳ במשנה ד. והא דנקט פשפש. דאילו שרץ אחר מנא ידע. אבל פשפש אמרו שם בגמרא טעמו כריחו וברית כרותה לו שכל המוללו מריח בו:

לילי שבת. מצאתי בס׳ חכמת שלמה במס׳ סוכה פ״ב [כז.] שכתב אהא דתנן התם חוץ מלילי י״ט ראשון של חג וז״ל לילי הוא כמו ליל אלא שהוא דבוק וק״ל. וכן לילי אחרון של חג בפרק לולב וערבה עכ״ל. ול״נ שהכונה בלילי כלומר כל לילות אבל הוא דבוק ובכ״מ שתמצא במשנה יתבאר כן. במסכת שבת ובנדרים וכן תמצא בברייתא רפ״ק דפסחים ובפ״ו דף עא. [*אלא דבריש פסחים איתא אור רב הונא אמר נגהי. ורב יהודה אמר לילי. [ושם הוא (ס״א יחיד) מוכרת] לכך נראה לי דלשון חכמים לחוד ולשון תורה לחוד. כדאיתא בריש פרק ראשית הגז וכמ״ש שם]:

רבי אליעזר אומר יגמור ור׳ יהושע אומר לא יגמור. הכי גרסינן בס״א. וכן כתב רש״י בסוף פ״ד דביצה דהכי גרסינן ר׳ אליעזר אומר יגמור דסבירא ליה בשבת כמו בחצר. ועי׳ עוד מה שכתבתי שם בס״ד וכן נראה מל׳ הרמב״ם בחיבורו סוף פ״ד מהלכות מעשר אע״פ שבפירושו כתב מאמר ר׳ יהושע יגמור [*ועכשיו ראיתי בנוסחא שבא לידי מארץ ישראל כמו שתראה בפתיחתי לסדר קדשים ובנוסחא ההיא הוא כמו בחבורו]:

בכלים כל שהן. פי׳ הר״ב אפי׳ מרובין. דגזר מרובים אטו מועטין. הר״ש:

ובקרקעות ארבעים סאה. לשון הר״ב עד מ׳ סאה. ונראה לפרש שבא לומר דעד ארבעים סאה ולא עד בכלל. וכמו שכתב הר״ש דארבעים סאה אין בהם משום גלוי. תדע דכל מקוה מגולה הוא. אבל לשון הרמב״ם בפירושו ואם הם יותר מארבעים סאה וכו׳. [*וכתב הר״ב ומים מגולים וכו׳ אסור להשקותן לבהמתו וכו׳. פי׳ הר״ן [בע״ז פ׳ אין מעמידין] בראויה לאכילה. לפי שהאוכל ממנה נזוק ע״כ]:

ואפילו הם ככר. פירש הר״ב כלומר שהם גדולים הרבה וכו׳ [וכן פי׳] הרמב״ם. וקצת קשה למאי תני תו א׳ גדול וא׳ קטן. והרמב״ם בפ׳ י״ב מהלכות רוצח ושמירת נפש השמיט זו הבבא. [*ובפירוש שהזכרתי כתוב אפי׳ הם ככר [צ״ל בכד] אחד גדול שמונחים בכלים ע״כ:

ספק טומאה. פירש הר״ב כגון שתי חביות ברשות היחיד. הכי מסיק הר״ש דאילו חבית אחת וספק אם נטמאה אין כאן ספק טומאה שאם הוא ברשות היחיד קיי״ל דספקו טמא ודאי. ואם הוא ברשות הרבים קיי״ל דספקו טהור. אבל כשהם שתי חביות ברשות היחיד אין לטמא שתיהן מכח ספק טומאה ברשות היחיד כיון דממה נפשך חד מנייהו טהור. דמסוטה ילפינן ולא ילפינן אלא דבר שיכול להיות כדמוכח בריש פ״ח דנזיר [נז.] דב׳ נזירין שאמר להם אחד ראיתי א׳ מכם שנטמא. דמביאין קרבן טומאה וקרבן טהרה. ולא מייתו זה וזה קרבן טומאה:

יניחנה במקום המוצנע. פירש הר״ב דכתיב את משמרת תרומתי. ויש אם למקרא וקרינן בחולם המ״ם. [*ועיין בריש פרק ד דכריתות]:

יניחנה במקום תורפה. דמעכשיו אינה ראויה לאכילה שמא טמאה היא. ולא לזילוף שמא טהורה ואסור לאבדה. הלכך יגלנה ותטמא ותהא ראויה לזילוף. לשון רש״י בפרק ה דבכורות דף לג ע״ב:

[*התורפה. פי׳ הר״ב הפקר. ועי׳ מה שכתבתי בשם הערוך בריש פרק ח דנדה]:

חבית ר״ל בחבית של תרומה. הרמב״ם:

יציל. ואל יקבלנה בכלים טמאים כדי להציל החולין שלא יתערב בהן ויאסרו. רש״י:

חבית של שמן שנשפכה. מה שפירש הר״ב דנשברה בגת העליונה וכו׳. דשמן ראוי להדליק וכו׳. הקשיתי לשאול לעיל ריש פרק ה דמפרש דבדמוע ירקב ולא ידליק משום דקיל כו׳. וניחא לי דלעיל על פי הירושלמי כפירש הר״ש כמו שכתב שם. והכא על פי גמרא דידן. ואכתי קשיא דיוקא דדייקינן ממתני׳ דהכא. ועוד דברייתא שנויה בהדיא בסוף פרק קמא דפסחים חבית של שמן וכו׳. ובתחתונה חולין טמאים מודה וכו׳ [*אלא כמסקנא דגמרא שם. דהכא מניח השמן בכלי מאוס וכו׳ כמו שכתבתי שם וזה הוה ליה להר״ב לפרש כאן] וצריך עיון:

ותבלע. שתבלע ותשקע בקרקע. הרמב״ם:

[*יטמאו את כולן. פירש הר״ב שאין דוחין וכו׳. עי׳ מ״ש בזה בסוף פרק ז דאהלות]:

ט הזורע תרומה. ע׳ בפי׳ הר״ב במשנה דס״פ:

יופך. מפורש במ״ג פ״ב דכלאים:

אמר ליה ר׳ עקיבא א״כ וכו׳. כתב הר״ב והלכה כר״ע. ולכאורה משמע דר״ע דעת שלישית דאף טמאים אסורים. אבל הרמב״ם כתב בפירושו ג״כ הלכה כר״ע ובחבורו העתיק רישא דמתניתין יתכן לומר דס״ל דר״ע היינו ת״ק:

וחייבת במעשרות. פי׳ הר״ב והוא הדין בתרומה. כלומר תרומה גדולה ותרומת מעשר וכ״כ הר״ש. וכתב עוד ולא חש להזכיר אלא דברים הנתנים אף לזרים. כדי למוכרה לכהן בדמי תרומה ומיהו מעשר שני אינו נמכר *) [וקתני] לה עכ״ל. דהא תנן מעשרות תרתי משמע [*ובפי׳ שהזכרתי כתוב ואף ע״ג דמ״ש אינו נמכר הא לא קתני ליה בהדיא ע״כ. ואפילו למאן דאמר דמעשר שני ממון בעלים איכא למימר] טעמא דאינו נמכר משום דסתם זורע תרומה כהן הוא. ומעשר שני לבעלים. וכן הרמב״ם הזכיר בפירושו ובחבורו שהלוים מוכרים מעשר שלהן לכהנים. ולא הזכיר מכירה במעשר שני. [*ובריש מסכת מעשר שני כתבתי דהלכה כמאן דאמר ממון גבוה. ומיהו במשנה ט פרק ד בכורות כתבתי דמלישנא דמעשרות ליכא למידק דאף מעשר שני במשמע]:

[*ועניי ישראל מוכרים וכו׳. וכך הלוים מוכרים לכהנים מעשר שלהן. הרמב״ם]:

גדולי תרומה תרומה. עי׳ במשנה ב פרק ב דבכורים [*וגם עיין במ״ב פרק ב דבכורים] [אלו ז׳ תיבות שייכים בד״ה אבל והמעתיק ראם כתובים על הגליון והעתיק שלא במקומם ולא דק וכן תראה ריש פ״י בדברי הר״ב טעות כזה]. ומ״ש שם:

אבל הטבל. עיין במשנה ו׳:

והמעשר ראשון. שלא נטלה תרומתו. הר״ש:

והמדומע. עיין סוף פ״ז:

והבכורים גדוליהן חולין. עי׳ במ״ב פ״ב דבכורים ומתני׳ דהכא בזורע חוץ לירושלים. וכן לענין מעשר שני והכי מוקים לה בירושלמי:

[*לגנה. פי׳ הר״ב ערוגה. וכ״כ בפי׳ שהזכרתי ומסיים לשון כסלי לגיא בברכות ע״כ. והוא שם פ״ק ריש דף ו והגירסא שם לאוגיא ופירשו התוספות כי כסלא לאוגיא כעין תלמים המקיפים את הערוגה כדאמרינן בריש נדרים הדין אוגיא להוי פאה עכ״ל. ותמיהה לי שאין הלמדי״ם שוים שבמשנתנו נראה שהיא שרשית ובברכות היא משמשת]:

כולן אסורים. פירש הר״ב לפי שאין הקרקע עולה בק״א. תוספתא. ויהיב הרמב״ם טעמא לפי שהתרומה מופרשת היא ולא נתערבה בחולין ע״כ. ולא דמי למשנה י דפ״ד דהתם בתלוש ראויין הן להתערב [*ועיין לעיל פ״ד מ״ח]:

[*הטבל גדוליו מותרין. לשון הר״ב באכילת עראי. כשאכל טבל שלא נגמרה מלאכתו. ור״ל דדוקא כשאכל אותן גדולין קודם שנגמרה מלאכתן. ופירוש נגמרה מלאכתן היינו למעשרות. וכמו ששנינו זמן של כל פירי ופירי בפ״ק דמעשרות ממשנה ה ולהלן. וז״ל הר״ן בסוף פ״ז דנדרים *)שכל גדוליו מותרין בדבר שזרעו כלה. טבל שהוקבע למעשר כגון שנתמרח בכרי אסור לאכול ממנו עראי. אם זרעו גדוליו מותרין לאכול ממנו עראי. כ״ז שלא הוקבעו למעשר. אבל דבר שאין זרעו כלה. גדולי גדולין אסורין לאכול מהן עראי אפילו קודם אותו מירוח. מפני אותו טבל שנתמרח כבר. המעורב בהן. ע״כ]:

גדולי גדולין אסורין. דטבל דבר שיש לו מתירין ואפי׳ באלף לא בטל. פרק ז דנדרים דנ״ח. ועיין מ״ש לעיל. פ״ד משנה ז:

השום כשעורים. לפירוש הראשון שמפרש הר״ב והוא מהרמב״ם ניחא הגירסא. אבל לפירוש השני והוא מהר״ש נראה שהגירס׳ כשעור׳ [*וכן נראה שהיא גירסת הר״ב וכך היא הגירסא במשנה של פירוש שהזכרתי]:

אע״פ שפירותיו טבל אוכל וכו׳. ל׳ הר״ש וכמ״ד במנחות בפ׳ רבי ישמעאל (מנחות ד׳ סז.) מרוח העובד כוכבים פוטר. וכוותי׳ פסק הרמב״ם בפ״ק מה״ת.[*ולא מחייב אלא משום בעלי כיסין. באכילת עראי לא גזור. ואפי׳ גזור. כיון דשתלה פקע לה טבלה מינה כדאמרי׳ במנחות פ׳ ר׳ ישמעאל (מנחות דף ע.) גבי שבולת שמרחה ושתלה. ואפילו למ״ד כיון שמרחה טבלה לה וכי קרא עליה שם קדשה לה הני מילי במרוח ישראל דחייב מדאורייתא ל׳ הר״ש. וכוותיה פסק הרמב״ם בפ״ק מהלכות תרומה]:

טהרו מלטמא. כתב הר״ב וא״ת כיון דעיקר גזירה כו׳. וי״ל דתרומה נמכרת בזול כו׳. וכ״כ הר״ש והם דברי התוס׳ דפ׳ כל שעה (פסחים דף לד ע״א).

ומיהו איכא למימר שלא הוצרכו לתרץ כך אלא לרבה דמפרש ואסורים לאכול לזרים אבל למסקנא דמעלה בעלמא הוא ואף לכהנים אסורים לאכול וכן מפ׳ הר״ש והר״ב למתניתין אין כאן קושיא כלל. דכיון שאסור לאכול עד שיגום. ודאי דלא משהי ליה:

י **[*לתוך עדשים**. הגהתי בפירוש הר״ב של חולין שכן הוא בפירוש הר״ש]:

צחנה. פירש הר״ב דגים קטנים הכבושים בציר. ועיין עוד בפירושו למשנה ד פ״ו דנדרים:

וחמצה. כהאי גוונא תנן במשנה ד פ״ב דערלה. ומסיק במנחות דף כד דחמץ גמור לא הוי דמי פירות הן. אבל נוקשה הוי. והתוס׳ מסקי התם דדוקא כשיש מים עם מי פירות. עי׳ בא״ח סי׳ תס״ב. והא דאסורה כל העיסה כתבתי *) במשנה ו׳ פ״ה:

מותרין. דנותן טעם לפגם מותר. הר״ש:

מפני שהשעורים שואבות. פי׳ הר״ב מלחלוחית יין. כלומר היין נמשך בפת ולכך אסור אע״ג דריחא לאו מלתא כסתם דלקמן. והכא פסיק הלכה כר׳ יוסי. [*ועיין מ״ש במשנה ג פ״ג דמכשירין]:

אבל לא בעץ. עיין לקמן:

בשביעית וכו׳ ובעץ. פי׳ הר״ב שאף העץ אסור והא דבמשנה ו פ״ז דשביעית דעצים אין להן קדושת שביעית. היינו עצים דלהסקה אבל הכא טעם עצו כטעם פריו כמ״ש הר״ב והנאתן וביעורן שוה:

נותן העץ עם הזרע. פי׳ הר״ב דכיון דקרא עליו שם תרומה צריך ליתנו לכהן. ומ״מ אין בו קדושת תרומה כדתנן לעיל דעצו של תלתן בתרומה אע״פ שנותן טעם שרי ועל כרחך כשקרא עליו שם תרומה דאי לא קרא עליו שם פשיטא ומאי קמ״ל. והרמב״ם מפרש מתני׳ בתרומת מעשר והכי מסיק בפ״ק דביצה ופסקה בפ״ג מה׳ תרומה לענין תבואה שקדם בן לוי ולקח המעשרות בשבלים דקנסינן ליה לדוש ולזרות ואם הפריש תרומת מעשר שבלים קונסין אותו לכתוש וליתן התבן. והא ודאי דתבן אין לו שום קדושת תרומה. ועיין במשנה ה פ״ד דמעשרות:

פצועי חולין עם פצועי תרומה. ל׳ הר״ש אותן זיתי חולין שכבשן עם זיתי תרומה [*ועיין במשנה י]:

אם יש בו משקל עשרה זוז וכו׳. פירש הר״ב שהוא אחד מתתק״ס. ובירושלמי מפרש כיצד סאה עבדה כ״ד לוגים. ולוג ב׳ ליטרא. וליטרא מאה זוז. נמצא דסאתים עולים לצ״ו מאות זוז. וצ׳ מאות הם י׳ פעמים ט׳ מאות. ות״ר [הם] עשרה פעמים ס׳ אלמא איכא לי׳ זוזי י׳ פעמים תתק״ס נמצא כל [עשרה] זוז אחד מתתק״ס:

[*שהן חמש סלעים בגליל. שמשקל יהודה כבד כפלים משל גליל כדתנן בסוף פ״ה דכתובות. נמצא י׳ זוז ביהודה הם כ׳ זוז בגליל. והם חמש סלעים ד׳ זוז הסלע]:

רביעית לסאתים. פי׳ הר״ב שהוא קרוב למאתים וז״ל רש״י בפ׳ גיד הנשה דצ״ט ע״ב סאתים הוון מאתן רביעיות נכי תמני. קב ד׳ לוגין ולוג ד׳ רביעיות. ט״ז לקב. וסאה ו׳ קבין לג׳ קבין מ״ח רביעיות. וכן ד׳ זימנין. [*ומ״ש הר״ב ואע״ג דרבי יהודה סבר מין במינו לא בטיל במשנה ו פרק ח דזבחים]:

[*ורבי יוסי אומר אחד מששה עשר בו. וכתב רש״ל בספר ים של שלמה פ׳ גיד הנשה (וכו׳) סימן מ״ח דנ״ל טעמו מדת״ק בעי תתק״ס והוא שיעור ששה עשר פעם ס׳. וכהאי גוונא כתב המ״מ אלמא ששיעור ששה עשר היה מצוי בשיעורי החכמים לחומרא והוא הדין לקולא. ע״כ. ואכתי קשיא לי דערבך ערבא צריך. דמה טעם יש בשיעור ששה עשר ובספר תורת האשם כלל מ״א דין א׳ הארכתי קצת:

שהוא טהור. לשון הר״ש בירושלמי מהו טהור מלהכשיר הא ליטמא כל שהוא מטמא ע״כ. ובמ״ב פ״ז דעדיות נשנית עוד משנה זו ושם פירש הרמב״ם שאינו אסור ואינו מכשיר ובפ״ג מהלכות מאכלות אסורות כתב ציר חגבים טמאים מותר מפני שאין בהן לחלוחית וכתב עליו הראב״ד בירוש׳ שאינו מכשיר ע״כ. ובפ׳ ט״ז מהלכות טומאת אוכלין כתב הרמב״ם אינו מכשיר אבל מטמא. והשיג הראב״ד דאף אינו מתטמא. ועיין בפירוש הראב״ד בסוף מסכת עדיות:

[*כל הנכבשים זה עם זה מותרים אלא עם החסית. ותמיהא לי דבסוף פ״ז דשביעית תנן ורד חדש שכבשו בשמן ישן וכו׳ שמעינן מינה דכבוש אוסר. ותו תנן התם בפ״ט מ״ה הכובש שלשה כבשים וכו׳ שמעינן נמי מינה דכבישה אוסרת. ומצאתי להר״ש לעיל מ״ח שכתב וז״ל לקמן אמתניתין דחגבים טמאים שנכבשו גרסי׳ בירושלמי אמר רבי יוחנן לית כאן נכבשים אלא נשלקין. דכבוש הרי הוא כרותח. משמע דאכולה מתני׳ קאי דכל היכא דתנן כבושה תנינן שלוקה במקומה וצריך לומר דשלוק פחות מבשול אע״ג דנקט בסוף בהמה המקשה עור חמור ששלקו [לאו] משום דאין מתרכך בבשול

דאדרבה הבשול טפי משליקה ומתרכך יותר. ומיהו בפ׳ כל הבשר (חולין קי:) משמע בהדיא דשליקה טפי מבשול. גבי כבד אוסרת ואינה נאסרת. דפליג עליה ר׳ ישמעאל בנו של ר״י בן ברוקה ואמר שלוקה אוסרת ונאסרת עכ״ל. ולפי זה משניות דהכא קיימי בקושיא ומיהו מדתנן בריש פ״ד דמעשרות השולק ולא תני המבשל משמע משום שהוא רבותא ותני השולק אע״פ שהוא פחות מבשול וצריך לי עיון. גם יש לי תמיהות גדולות על השני סוגיות דבבלי בפ׳ גיד הנשה (חולין דף צז) דאמר שמואל כבוש הרי הוא כמבושל ובפ׳ כל הבשר איתא נמי להא דשמואל בדף קיא ופליג התם רבין א״ר יוחנן דכבוש אינו כמבושל. ואמאי לא מייתי משניות הללו לסייעתא לר׳ יוחנן ולתיובתא לשמואל. ותו משניות דשביעית תיובתא לר״י וסייעתא לשמואל ותו רבי יוחנן דבירושלמי דמגיה נשלקים במקום נכבשים במשניות דתרומות דכבוש הרי הוא כרותח הוא דלא כבבלי דרבין אמר רבי יוחנן כבוש אינו כמבושל ועוד אני תמה שהרמב״ם בסוף הלכות תרומות העתיק למשניות דתרומות כמות שהן לענין כבישה]:

[*כל הנשלקים. שליקה בשול יותר מדאי כמ״ש הר״ב במשנה ו פרק ב דפסחים]:

[*כרוב של שקיא וכו׳. פירש הר״ב אם בשלו וכו׳. והגהתי שצריך להיות אם שלקו וכו׳. וכן לשון הרמב״ם]:

[*של בעל. פירשתי במ״ט פ״ב דשביעית]:

יא רבי יהודה מתיר מפני שהוא משביחו. ולא קשיא אדסוף פרק ב דאין תורמין מן המבושל על שאינו מבושל משום דהוה מן הרע על היפה. דמשני בירושלמי תמן תנינן בבעלים והכא בכהן. דלכהן התירו לבשל שמשביחו דמתקיים לו. אבל בעלים צריכין לתרום מן היפה ושאינו מבושל יפה לשתייה ולא חיישינן במתקיים:

דבש וכו׳. אם עבר ועשה דבש מתמרים וכו׳. עיין לקמן:

[*ושאר כל מי פירות. כתב הר״ב חוץ מיין ושמן. כדפירש בריש מתני׳ דלקמן. עיין שם]:

כמוני פטמין. מוסב על חכמים לפיכך אמר מוני לשון רבים. והכי אסברה לה הר״ש בלשון רבים. והר״ב נמשך בפירושו אחר לשון הרמב״ם דאסברה לה בלשון יחיד. [*ושם פטם ארמית כתרגום ירושלמי אשר ירקח די יפטם]:

שבעה משקין. עיין בפירוש הר״ב משנה ד בפרק בתרא דמכשירין:

[*ושאר כל המשקין טהורים. עיין בפירוש הר״ב במ״ז פ׳ אחרון דמקואות]:

אין עושים תמרים דבש וכו׳. משום דחשיבי איצטריך למתנינהו. הר״ש:

אין סופגים וכו׳. הך וההיא דבכורים מוקי לה בפרק העור והרוטב (חולין דף קך) כר״י. [*ובפירוש שהזכרתי כתוב כן על אבל שאר פירות וכו׳] ומלת סופגים מפורש במ״ה פ״ו דזבחים:

ואין מביאין בכורים. עיין בסוף מסכת חלה:

ואינו מטמא משום משקה. משקים היוצאים מן הפירות. רמב״ם:

עוקצי תאנים וכו׳. בירושלמי רבי זעירא בשם ר״א אומר מתניתא במובלעים באוכל. כן כתב הר״ש. והרמב״ם בפרק י״א כתב אע״פ שאין בהן אוכל:

[*והכליסין. כתב הר״ב פירש הרמב״ם כו׳ ולא פירש כן הר״ב בסוף פרק קמא דעוקצין וע״ש]:

[*וכן עצמות הקדשים. כתב הר״ב כגון ראשי כנפים והסחוסים דתנן במ״י פ״ז דפסחים ושם פירש הר״ב]:

מורסן. פירש הר״ב סובין הגסים. וכן פירש במ״ו פ״ב דחלה. ובסוף פ״ז דשבת מפרש ג״כ כפירש״י:

[*אלא מכבד כדרכו וכו׳. דכיון שמכבד כדרכו לא מטרחינן ליה טפי הואיל ואינו מתכוין לבטל פי׳ שהזכרתי. וכן פי׳ הר״ב במ״ח. ועי׳ עוד מ״ש שם בשם הפירוש הנזכר]:

[*נותן לתוכה חולין. אף כי עדיין יש טפות של תרומה אין לחוש הואיל ואין מתכוין לבטל. מהני שני בבי משמע דדבר שאינו נחשב בעיני המבטל ושאין כוונתו לבטל. לכתחלה [מותר ואף] (אף) בתוספתא התיר עד כאן לשון הפירוש שהזכרתי]:

הרכינה. פירש הר״ב הטה. תרגום הטי נא כדך (בראשית כ״ד:י״ד) ארכיני כען. ומיירי שעדיין לא נתן בתוכה חולין אלא דהוה אמינא שהן חולין מפני שהסיח דעתו מהן. הרמב״ם. [*ועיין מ״ש במשנה ח פרק ה דב״ב]:

***) ?הרכינה**. כתב הרמב״ם ואם הניח הכד ולא נתן בו חולין אחר שעירה אותו והטהו על צדו ונתמצה ונתכסה בו שום שארית הרי זו תרומה. ולא נאמר כיון שעירה ממנו כל מה שיש בו טפה אחר טפה שלש טפין. כל מה שנמצא בו אח״כ חולין. לפי שהסיח דעתו ממנו עכ״ל. ומזה תבין פי׳ הר״ב על

נכון כי דבריו לקוחים מדברי הרמב״ם:

וכמה תהא בתרומת מעשר. כתב הרמב״ם וזכר בכאן זה הדין לפי שקדם לו הדבר בשיעורין הקטנים מן התרומה שאינן ראוין לחוש בהן מפני מיעוטן כמו הגרגרים שנשארו באוצר ובלחלוחית שנשארה בכד וג״כ זכר שיעור תרומת מעשר [של דמאי] שאין אדם חייב לטרוח ולהוליכה לכהן מפני מיעוטה:

ויוליכנה לכהן. כלומר שאינו רשאי להניחה במקום הפקר אבל לא שמחוייב הוא להביאה אל הכהן. דהא פסק הרמב״ם מההיא דסוף פרק הזרוע דחולין [ד׳ קלד:] דאין ישראל חייבים להטפל ולהביאה מן הגורן לעיר וכו׳. בפרק י״ב סימן י״ז ומשנתנו פסק בפרק ג׳ סימן ט״ז:

[*אחד משמנה לשמינית. והוא הקרטוב. ודרכן להפליג במדה זו מפני קטנותה. שכן אמרו אפילו חסר קרטוב. בפרק ג דמקואות ופרק יב דמנחות:

ישראל ששם פרה. דשמין פרה וחמור וכל דבר שעושה ואוכל. כדתנן במשנה ה פרק ה דבבא מציעא:

ששם. בשי״ן ימנית. ועיין מה שכתבתי במ״ה פרק יא דכתובות:

מדליקין שמן שרפה. עיין בפירוש הר״ב דסוף תמורה ומה שכתבתי שם:

ועל גבי החולין ברשות כהן. מפרש בירושל׳ דלא קאי ברשות כהן אלא אחולין הא קמייתא אפי׳ שלא ברשות כהן. הר״ש. וכ״פ הרמב״ם בפ׳ י״א:

[*ר״ש מתיר. כתב הר״ב והלכה כר״ש. וכן כתב הרמב״ם בפירושו. וכן בחיבורו פי״א מה׳ תרומות וכתב שם הכ״מ בירוש׳ איכא כמה אמוראי דפסקו כר״ש דמתיר כאן וכאן. ואף דאיכא מאן דפסק כרבי יוסי. הוא יחידאה. ועוד דבדרבנן נקטינן לקולא עכ״ל. ובפי׳ שהזכרתי כתב וז״ל. ונראה לי דהלכה כר״ש אף כי ר׳ יוסי פליג עליה דהא ר׳ יוסי יחיד לגביה בבית המשתה. דרבי יהודה סבר כותיה. אבל ר״מ במקום ר׳ יהודה ליתא. עכ״ל. דר״מ ור׳ יהודה הלכה כר״י בפ׳ מי שהוציאוהו במס׳ עירובין דף מז]:

פרק א

א לא יתרומו. ל׳ הרמב״ם אמרם בכל המשנה תרם ותורם ויתרום. בעלי הלשון האחרונים מקשין ע״ז ואומרים כי השרש הרים ומרים וירים. וזו אינה קושיא אמתית כיון שעיקר כל הלשון מן הלשונות הוא חוזר למה שמדברים בו בעלי אותו הלשון ומה שנשמע מהם. ואלו בעלי המשנה בלא ספק עבריים היו במקומן בארץ הצבי ונשמע מהם לשון תרם ובו נשתמשו הנה זו ראיה שהוא מקובל בל׳ ושזו המלה ל׳ מלשונות העבריים. וע״ז הדרך תהיה *) תשובתם לכל מי שיאמר מן האחרונים שלשון המשנה אינו צח או שהם נשתמשו במלות שאינו כראוי בלשון וזה העיקר שזכרתי לך אמיתי אצל החכמים השלמים המדברים על הדברים הכוללים כל הלשונות כולם ע״כ. אבל ראיתי להראב״ע בפי׳ מגלת אסתר במלת מתיהדים כתב על מלת תורמין שהוא בכלל מאמרם ז״ל ל׳ מקרא לחוד ול׳ הגמ׳ לחוד ע״כ. ומאמר זה אמרו על משנה ב פרק י״א דחולין (קלו:) ועי׳ במשנה יג פ׳ בתרא דעירובין ומשנה ב פ״ק דפסחים:

חמשה לא יתרומו ואם תרמו וכו׳. כתב הר״ב וכ״כ הרמב״ם למעוטי דרבי יהודא דאמר קטן שלא הביא שתי שערות תרומתו תרומה ע״כ. וכ״ש דממעט לדר׳ יוסי וכדמפרש בסמוך גבי מאשר ידבנו לבו. ומיהו תימה לפרושי למעוטי בכה״ג דממ״נ אי **) קיימת מניינא על לא יתרומו משמע דדוקא ה׳ לא יתרומו הא אחרים אפי׳ לכתחלה תורמים ואי קיימת מניינא על ואם תרמו אין תרומתן תרומה משמע נמי דדוקא ה׳ בדיעבד אין תרומתן תרומה הא אחריני בדיעבד מיהו תרומתן תרומה. ועי׳ במ״ו:

החרש וכו׳. פי׳ הר״ב כולהו מחד קרא נפקי דכתיב דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו׳. ירושלמי. והך קרא בתרומת המשכן כתיב וילפינן מיניה תרומת כהנים מדאקרי נמי תרומה כדכתיב (במדבר י״ח:ח׳) ואני נתתי לך את משמרת תרומתי. הרמב״ם. [*וחרש עצמו פירושו במשנה דלקמן]:

[*והשוטה. פירש הר״ב המאבד כו׳. וכן היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות והמקרע את כסותו העושה אחת מאלו הוא שוטה כר׳ יוחנן בירוש׳ הביאו הר״ש והוא כמו כן בבבלי פ״ק דחגיגה סוף ד״ג:

עובד כוכבים שתרם וכו׳. לא שייך למתני והעובד כוכבים שתרם וכו׳ ולא ליתני אין תרומתו תרומה משום דהעובד כוכבים אינו בכלל עם החייבים לתרום ולפיכך הוציאו מן הכלל ושנאו בבבא בפני עצמה. ועיין סוף פ״ג. [*ומ״ש הר״ב כן תרימו גם אתם. עיין מ״ש בזה בריש פ״ב דקידושין]:

ב לא יתרום. פירש הר״ב לכתחלה דצריך להשמיע לאזניו כו׳. ואתיא כת״ק דמשנה ג פ״ב דברכות דפסק הלכה כמותו דהתם נמי לכתחלה מודה דצריך להשמיע לאזניו. כדמסקינן התם בגמ׳ ועי׳ במשנה ד פ״ב דמגילה:

חרש שדברו בו חכמים בכ״מ כו׳. כתב הר״ב לאו כללא הוא כו׳. וכן במ״ד פ״ב דמגילה. והתם ודאי דדוקא מדבר דהא בקורא המגילה איירינן. הלכך לא הוצרך הר״ב להביאו:

ג **קטן כו׳ רבי יהודה אומר תרומתו תרומה**. עיין בפ״ב דמגיל׳ משנה ד [*דהתם כתבתי בשם התוספות בשהגיע לחנוך וה״נ נראה דכוותיה ומשום הכי תנן שלא הביא שתי שערות דמשמע דבסמוך להן מיירי אבל הר״ש מוכיח דהכא בכל קטן קאמר. וכתב בפי׳ שהזכרתי שמשום ר״י נקט ע״כ. ולי נראה משום דשמעי׳ לרבי מאיר דמצריך שיביא שתי שערות כדמייתי הר״ש ירושלמי [דיבמות] פ׳ ב״ש]:

ד **ובית הלל אומרים אין תרומתן תרומה**. ע׳ במשנה ח׳ ובסוף פרקין. [ובמשנה ב׳ פ״ה דעדיות].

ה **אין תורמין מן הלקט כו׳**. פירש הר״ב שאלו מתנות עניים הן. וכן פירש הרמב״ם. ודבר תימה הוא זה דמאי קמ״ל שאין אדם פוטר עצמו מחובו במה שהוא של אחרים. אלא נראה כמו שפירש הר״ש בשם הירושלמי. דכולהו טעמייהו משום דפטורים מן המעשרות ובעני עצמו שיש לו כרי של טבל מיירי. ואין תורמין מהם משום דהוי מן הפטור על החיוב. ודתו תנא לה בסיפא מפרש הר״ב לקמן. אבל אין לפרש דמתני׳ דלקט וכו׳ מיניה וביה קמ״ל דאין תורמין כדכתב הר״ש דאי הכי ה״ל למתני אלו פטורים מן התרומה. והרמב״ם בחבורו פ״ה כתב ולא מפירות שאינן חייבים בתרומה כגון לקט וכו׳. וזה כמו הפי׳ שכתבתי:

ההפקר. כתב הר״ב דכתיב ובא הלוי וגו׳. ועיין מ״ש בריש מס׳ מעשרות:

ולא ממעשר ראשון שנטלה תרומתו. פירש הר״ב היכא שהקדימו לוי בשבלים וכו׳. מפורש ברפ״ז דברכות ונוסחא אחרינא שלא נטלה תרומתו והיא נוסחת הרמב״ם ומפרשה שלא יעשה אותו מעשר ראשון תרומה גדולה. אע״כ חושב כמה יש בו מן התרומת מעשר ומה שישאר הוא שרשאי לעשות תרומה גדולה על כריו. ומה שכתב אבל יוציא תרומת מעשר לאו דוקא שיוציאו דא״כ לא הוה קדשו בתוכו כדתני בספרי שהביא הר״ב ופסקה הרמב״ם בפ״ג מהלכות תרומה בסי׳ כ״א. ומ״מ נוסחא זאת כפי פירושו זה מן התימה הוא דמאי קמ״ל פשיטא שא״א לבן לוי לשלם חוב תרומה גדולה שעליו מתרומת מעשר שכבר נתחייב לתתה לכהן. ואפשר דסובר הרמב״ם. דקמ״ל דכיון שבשעה שתרם לא חישב בדעתו שיפריש תחלה התרומת מעשר שבו לפיכך אין תרומתו תרומה כלל לפי שנמצא תורם מן התרומת מעשר שבו עצמו על הטבל ובמזיד מיירי כמו שאכתוב בס״ד בפ״ב משנה ב. ובפ׳ ה׳ מהלכות תרומה סי׳ י״ג העתיק זאת הנוסחא והשיגו הראב״ד דכשמקדשו בתוכו יכול הוא לתרום לפי שלא עלה על דעת הראב״ד שבא לומר שאינו תורם כולו על כרי אחר אלא שיחשוב בתחלה תרומת מעשר שבו. משום דהוא מלתא דפשיטא. וגם בעל כ״מ פיר׳ דבריו שם כשניטלה תרומ׳ מעשר אלא שלא ניטלה תרומה גדולה שבו. וצ״ל דר״ל כגון שהקדימו בכרי [*וקשה לי שהרי] פסק בפ״ג דפירות הטבולים לתרומ׳ גדולה תורמין מהן. ובמה שכתבתי נתישבו דברי הרמב״ם היטב:

[*ולא ממעשר שני כו׳. פירש הר״ב שהקדימו בשבלים. וכך כתב הר״ש ותימה לי מנין דהא במעשר ראשון קראי דרשינן בריש פ״ז דברכות ואולי מסברא מפני ששם מעשר אחד הוא. והרי אפי׳ תרומה ילפינן ממעשר כמ״ש לקמן בד״ה ולא מפירות כו׳]:

[*ולא מן החיוב על הפטור. פי׳ הר״ב כגון מפירות שלא הביאו שליש. דשאר הפטורים תננהו. הכי איתא בירושלמי וכתוב בפי׳ שהזכרתי ומנין יודע שהביאה שליש כל שזורעה ומצמחה בידוע שהביאה שליש עכ״ל ונ״ל דיצאת לו מן ירושלמי דפ״ק דמעשרות אמתניתין ג והביאו שם הר״ש ולי קשיא על הירושלמי ההוא דהא כך מפרש נמי התלתן משתצמח וכמו שכתב שם הר״ב וא״כ אמאי פסיק התבואה והזיתים מהתלתן ויהיב שיעורא משיכניסו שליש והר״ב שם מפ׳ פירושי׳ אחרי׳ על משיכניסו שליש ועוד קשיא לי סוגיא דבבלי בפ״ק דר״ה ד׳ יב [צ״ל יג] דלא מצי יהיב סימנא על הבאת שליש אלא קאמר דקים להו ואי איתא דסבירא ליה כהירושל׳ הא איכא מוכיח על השליש ורש״י שם [יב:] על תלתן משתצמח נמי מפ׳ פי׳ אחר ואין להאריך אך להר״ב נמי קשיא דבפ״ק דחלה מ״ג מפרש נמי על הבאת שליש דזורעו וצומח וצ״ע]:

ולא מן התלוש על המחובר. פי׳ הר״ב דכתיב והרמותה ולשון הרמה לא שייך אלא בתלוש ולפ״ז מן המחובר על המחובר נמי לא. [*וכן מוכח בתוספות פרק ג דקדושין דף סב] וקשיא אמאי לא תני לה:

מי החדש על הישן. עיין בריש מס׳ ר״ה [*ומ״ש במשנה ב פרק ד דבכורות]:

ולא מפירות הארץ על פירות חוצה לארץ. שנתחייבו בתקנת נביאים או תקנת חכמי׳ כדתנן במ״ג פ׳ בתר׳ דידי׳. ומ״ש הר״ב דילפינן תרומה ממעשר. פירש הרמב״ם לפי שענין אחד כולל אותם והוא שיוציא מזה מה שהוא חייב בו מן החוק:

ו **חמשה לא יתרומו וכו׳**. פי׳ הר״ב וכן הרמב״ם מנינא למעוטי דר׳ יהודה וכו׳. הכא אתי שפיר דמנינא דחמשה קאי על ואם תרמו כו׳ ואפילו אי הוה מנינא דלעיל למעוטי דרבי יהודא כמ״ש הרמב״ם והר״ב לעיל לא קשיא אמאי איצטריך תו הכא למעוטי. משום דאי לאו הך דהכא ה״א דלעיל לא

ממעט אלא דר׳ יוסי בקטן שהגיע לעונת נדרים אבל כשהגיע לשנת י״ג ויום א׳ אלא שלא הביא ב׳ שערות ה״א דמודה ת״ק לר׳ יהודא הלכך איצטריך תו הך דהכא. והא דאפסק תנא במתני׳ ד׳ וה׳ משום דבהו תני דאם תרמו אין תרומתן תרומה:

האלם וכו׳. וא״ת אמאי לא כליל בהדי הנך ה׳ חרש המדבר ואינו שומע ותני ליה במתני׳ ב באפי׳ נפשיה ולתני הכא ששה. וי״ל דהואיל ולעיל בעי למתני פלוגתא דרבי יהודא ורבי יוסי בקטן תני נמי פירושא דחרש שנשנה קודם לקטן:

לא יתרומו וכו׳. לשון הרמב״ם ומה שכופל שלא יתרומו חזוק לדבריו שלא יתרום אחד מהן לכתחלה בשום פנים ולא יחשבו כי כיון שתרומתו תרומה יקל בזה השיעור ויתרום לכתחלה ומפני זה כפל דבריו לחזק הענין שלא יתרום לכתחלה בשום פנים [*ועיין במ״ה פ״ק דעדיות]:

[*ואם תרמו תרומתן תרומה. לפי שאין הברכות מעכבות וכן אם תרם בדיעבד מן הרע על היפה תרומתו תרומה כדלקמן ספ״ב]:

ז **אין תורמין לא במדה וכו׳**. ואף על גב דתכמים נתנו בו שיעור כדתנן במ״ג פ״ד מ״מ יעשה כדין תורה ולא יתרום במדה כו׳ אלא אומדו ומפריש בדעתו כשיעור דלקמן:

[*לא במדה ולא במשקל ולא במנין. וכן תנן לקמן פ״ד מ״ג כזה הסדר *) ואע״ג דהתם במ״ו תנן שהמודד משובח מהמונה והשוקל משובח משלשתן ל״ק דלפי שכל דבר נמדד ונשקל תני תחלה מודד ואח״כ שוקל המשובח אבל מונה שאין דרכו בכל דבר הניחו לאחרונה. וז״ל הרמב״ם בפרק ג׳ מה׳ תרומה דבר שדרכו למדוד מודד ודבר הנשקל שוקל דבר שאפשר למנותו מונה]:

ח **אין תורמין שמן על זיתים וכו׳**. לשון הרמב״ם בחבורו פרק ה׳ שזה דומה לתורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו וכ״כ הר״ב במשנה דלקמן ועיין סוף פרקין:

ויחזור ויתרום: לא אתפרש אם יתננה לכהן גם שתיהן בלא דמים ומשום קנסא. ולא דמי לרפ״ג דהתם משום ספק נגעו בה. או הכא נמי שיתן לכהן השניה בדמים דראשונה היא תרומה דאוריית׳ ועי׳ בסמוך:

מדמעת. כתב הר״ב וימכור הכל לכהן. חוץ מדמי תרומה שבה כדין מדומע דריש פ״ה. א״נ י״ל דהכא נותן שתיהן לכהן בחנם. והלכך כשחזרה האחת ונדמעת א״צ להוציא דמי התרומה שאין כאן גזל השבט כיון שכבר נתן גם השנייה בחנם:

אבל לא שניה. כתב הר״ב לפיכך אינה נאכלת עד שיפרישו עליה תרומה ומעשרות. כן לשון הירושלמי שבידינו. אבל ר״ל בתרומה תרומת מעשר. דמדאורייתא נתקנה מתרומה גדולה. שהראשונה היא תרומה מדאורייתא. והר״ש העתיק לשון הירושלמי תרומת מעשר ונראה דלא אתי לאפוקי מעשר דודאי דטבול למעשר:

ט **ויין על הענבים לעשותן צמוקים**. כן הנוסחא בכל הספרים והר״ב שכתב יין על צמוקים נראה דלאו בדוקא כתב כן אלא כלומר על העומדים להעשות צמוקים דאלת״ה תקשה סיפא יין על ענבים לאכילה דכי תרם שפיר תרם [*והא היינו רישא]:

ונמלך. מפורש במשנה ב פ״ג דדמאי:

י **[*על דבר שלא נגמרה מלאכתו**. פירש הר״ב דכתיב כו׳ מן הגמור וכו׳ ולא משאינו גמור על הגמור. ורוצה לומר גם הבבא השלישית דלא משלא נגמר על שלא נגמר ותרי מתלת נקט ועיין לקמן בד״ה ואם כו׳ ואפשר שדעת הר״ב ז״ל דההיא זו ואין צריך לומר זו היא דכיון שאין שום דבר הנגמר לא במעושר ולא במעשר פשיטא שאין לו דין*) מעשר כלל ולפיכך לא שלחתי יד להגיה בדבריו ולהוסיף בלשונו תיבת וכו׳ והרמב״ם בפ״ה מה׳ תרומות הקדים זו הסיפא למציעתא]:

[*ואם תרמו תרומתן תרומה. וכ׳ הר״ב ודוקא בשאר פירות אבל התורם מן הזיתים על השמן וכו׳. וה״נ בתורם שמן על הזיתים הנכתשים שאעפ״י שתרומתן תרומה מ״מ צריך שיחזו׳ ויתרו׳ כדלעיל משנה ח וחד מתרי נקט ועי׳ לעיל בסמוך]:

פרק ב

א **אין תורמין מטהור על הטמא**. מ״ש הר״ב דאנן בעינן שיתרום מן המוקף. כדתנן בספ״ק דחלה. והכא בתרומה גדולה. אבל תרומת מעשר לא בעינן כדתנן במ״ה פרק ב דבכורים:

[*באמת אמרו כו׳. כ׳ הר״ב כל היכא כו׳. ומוכח לה ממשנה י״א פ״ד דב״מ כמ״ש שם בס״ד]:

ערימה. פי׳ הר״ש כרי:

ב **ומזיד לא עשה כלום.** לשון הר״ש לא עשה כל עיקר דאפילו ההיא גריוא הדר לטבלה ור׳ נתן בר אושעי׳ אמר לא עשה כלום לתקן את השיריים אבל תרומה הוי. בריש האשה רבה. ובפרק ה׳ פסק הרמב״ם כר״נ בר אושעיא:

היה מפריש עליו כו׳. פירש הר״ב על שאר מעשרותיו. וכך כתב הר״ש. ולפירושם נראה דבמעשר טבל טמא איירינן וכן מפרש הר״ש לדרבי יהודה בטמא לחוד. אבל הר״ב דמפרש בדר׳ יהודה שהוא טבל או שהוא טמא. משמע דדינא דטבל לחוד ולא לענין טומאה מתניא. וכן יראה מדברי הרמב״ם בפירושו. וקשיא אם כן אמאי לא עשה כלום. אדרבה הרי כתב במשנה ה דפרק דלעיל בשם ספרי דכשמקדשו בתוכו עושה ממנו תרומה גדולה. ואין לומר דדוקא תרומה גדולה עושה אבל לא תרומת מעשר והכא ברוצה להפריש (על) תרומת מעשר כדכתב על מעשרותיו. דמאי שנא. ועוד שכך כתב הר״ב בפירוש בריש פרק ה בדיבור ואם למעשר ראשון וכו׳. והרמב״ם בחיבורו פ״ג העתיק הך ספרי לענין תרומת מעשר. ומיהו לפי מה שפירשתי לעיל בדברי הרמב״ם שצריך שיחשוב שיעור התרומת מעשר שבו ואח״כ יפריש עליו למקום אחר אבל כשמפריש מן הסתם נמצא שמפריש תרומת מעשר עצמו על טבל אחר. ואין תרומתו תרומה כלל. איכא לפרושי דה״נ בהכי מיירי [*כשיש בטבל הזה יותר מהשיעור שצריך להפריש וכדתנן היה מפריש עליו והולך הרי שאינו עושהו בבת אחת לתרומת מעשר על הטבל האחר שרוצה לעשותו עליו ולפיכך אינו דומה להא דאמרינן בגיטין פרק כל הגט (גיטין דף ל) כור מעשר יש לך בידי כו׳ חוששין שמא עשאו תרומת מעשר על מקום אחר והיינו כגון שיש לו עוד ט׳ כורין מעשר טבל כדפירש״י שם [שמא] עשאו תרומת מעשר על תשעה כורים שיש לו בביתו מעשר הטבול לתרומת מעשר. ע״כ. ולפיכך צריך שיחשוב שיעור התרומת מעשר שבו ואם שגג מה שעשה עשוי ויפרוש אח״כ. ולפי שהר״ב והרמב״ם והר״ש כולם פה אחד פירשו בהדיא טבול לתרומת מעשר והרמב״ם הביא הפסוק ונחשב לכם תרומתכם וגו׳ לראיה וזה הפסוק על סתם מעשר נאמר לפיכך אין אנו יכולים לפרש משנתנו לפי דרכם של אלו המפרשים ז״ל בכגון שהוא טבול גם כן לתרומה גדולה דהקדימו בן לוי לכהן לאחר שנתמרח כדתנן ברפ״ז דברכות ועל תרומה גדולה שבתוכה קאמר שצריך לחשוב כו׳. והשתא אפי׳ כשמפריש בבת אחת שאינו אלא כור אחד ויש לו ט׳ כורים מעשר וכו׳ דלא משמע כן לפי דבריהם ואינו [נ״ל צ״ל ואני] חושב דתרתי הכריחום ז״ל שלא לפרש כן חדא דזה פשיטא ואצ״ל הוא ועוד דלישנא דמפריש עליו והולך דייק כפי פירושם כפי מה שדקדקתי בו כאשר כתבתי]. ואע״ג דלהרמב״ם כבר שנאו לעיל חזר ושנאו כאן מפני שני דברים שנתחדשו בו חדא לחלק בין שוגג למזיד ועוד פלוגתא דר׳ יהודה. וכ״ש שיש לפרש כן להר״ב דלא נשנית לעיל כלל. ומ״ש הר״ב על מעשרותיו. ה״ה על טבל גמור להפריש תרומה גדולה כספרי דלעיל. אלא דסתם בן לוי יש לו מעשרות ואין להם נחלת שדה וכרם כל כך. ולא נתכוין הר״ב לפי׳ הר״ש. והרמב״ם בחיבורו פ״ה חזר מפירושו דהכא ומפרש לכולה מתניתין לענין טומאה וגם פסק כר׳ יהודה דלא כמ״ש בפירושו [*והכ״מ הביא לו ראיה מהירושלמי ועיין במשנה ה פ״ק דעדיות]:

ג **המעשר והמבשל וכו׳.** מדשנאן בחד בבא ש״מ דמעשר במזיד אסור לו לעולם כמו מבשל ואע״ג דמבשל עביד איסורא דאורייתא ומעשר לא עביד [איסורא] דאורייתא כדתנן בפ״ה דביצה [*ומיהו בפ״ב דביצה דף יז ומייתי לה הר״ש מוקמינן להמעשר בדאית ליה פירי אחריני והמבשל משום איסורא דשבת. ע״כ. ולפי לישנא דסוגי׳ דהתם משמע דלא קתני להו בהדדי דפריך תחילה ממעשר והדר ממטביל [והדר ממבשל] אבל בפרק הניזקין תמהו התוספות אמאי פריך כך ממילא נמי א״ל דבבא בפני עצמה היא המעשר כדנקט התם אלא המקשן דפריך ממעשר ברישא [לא] הוצרך למנקט כולה מלתא. ולכן נ״ל הא דשנאן יחד משום דתרווייהו מידי דמיכל. ועיין במשנה ד פרק ג דביצה]:

הנוטע כו׳ יעקור. מה שאין כן בבישול שאי אפשר לעקור הבישול וכן במעשר שכבר ניתקן מן התורה:

ובשביעית בין שוגג כו׳ יעקור. פירש הר״ב שנחשדו ישראל על השביעית כו׳. גמרא פ׳ הניזקין (גיטין דף נד) ופירש״י איכא למיחש מתוך שהדבר ניכר אתי למשרי נטיעה בשביעית. והרמב״ם כתב בפרק א׳ מה׳ שמטה אם תאמר בשוגג יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי:

ד **אין תורמין ממין על שאינו מינו.** מפורש בסוף פרקין בפירוש הר״ב. ועיין מ״ש שם:

ה **תורמין בצל קטן שלם.** פירש הר״ב לפי שהוא מתקיים. וכך כתב הר״ש ואם כן הך פלוגתא פירושא דפלוגתא דרישא הוא והוא דוחק. אלא דבפ׳ כיצד מברכין (ברכות דף לט ע״ב) מייתי להך מתניתין וקאמר מאי לאו בהא קמיפלגי דמ״ס חשוב עדיף ומ״ס שלם עדיף. היכא דאיכא כהן לא פליגי דחשוב עדיף כי פליגי דליכא כהן דתנן כל מקום שיש כהן וכו׳. משמע ודאי דמסיק כמו שפירשו ומיהו איכא למימר דלדחיי׳ בעלמא קאמר ליה אבל קושטא דמלתא דהך מתניתין דבצל פלוגתא באפי נפשה ובין אין שם כהן או יש שם כהן פליגי בשלם וחשוב הי מינייהו עדיף כדסלקא דעתא דמאי לאו. וכן פירשו הרמב״ם בפירושו ובחבורו פ׳ ה׳:

ו **[*ותורמין זיתי שמן כו׳ ויין שאינו מבושל כו׳.** וכל זה מדברי רבי יהודה דתורם מן היפה הר״ש. עיין ר״פ בתרא]:

ויין שאינו מבושל על המבושל. פירש הר״ב דשאינו מבושל יפה לשתיה מהמבושל. ועי׳ מה שכתבתי בריש פרק בתרא:

כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום כו׳. פי׳ הר״ב דאמר קרא כל חלב יצהר וכו׳. גמ׳ רפ״ט דבכורות [נג:] ואמרי׳ אשכחן תירוש ויצהר דכתיב חלב בכל חד תירו׳ ודגן דגן ודגן מנ״ל ק״ו מה תירוש ויצהר שאינן כלאים זה בזה אמרה תורה תן חלב וכו׳ תירוש ודגן דגן דגן שהם כלאים כו׳ לא כ״ש ואותן שנתחייבו בתרומה מדרבנן תקינו כעין דאורייתא והך דרשא איתא תו בגמרא פ״ק דתמורה [דף ה] ובירושלמי דהכא ותמיהני על הרמב״ם שכתב בחבורו ריש פרק ה׳ שנאמר כדגן מן הגורן:

ואם תרם מן הרע על היפה תרומתו תרומה. דכתיב (במדבר י״ח:ל״ב) ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו משמע הא אם לא תרימו מן המובחר תשאו חטא ואם אינו קדוש נשיאת חטא למה. גמרא האשה רבה דף פט ע״ב:

הזונין. עיין בריש כלאים בפירוש הר״ב:

והקישות והמלפפונות וכו׳. והכי נמי פליגי לענין כלאים במשנה ב פרק קמא דמסכת כלאים [*וכן מצאתי בירושלמי אמתני׳ דהכא ר׳ יהודה כדעתיה ורבנן כדעתין דתנינן תמן הקישות ומלפפון אינן כלאים זה בזה ר׳ יהודה אומר כלאים]:

פרק ג

א **[*ונמצא סרוח**. פירש הר״ב דאיבעי ליה למטעמי׳. הכי איתא בר״פ האשה רבה ופי׳ התוס׳ כלומר יפריש על מה שהוא [טועם] מיניה וביה כדי שיטעום ותו לא עכ״ל דבלאו הכי א״א דטבל אסור לכהן]:

תרומה ויחזור ויתרום. פי׳ הר״ב וכהן נותן לו דמי הגדולה שהשניה מתמעטת וכו׳. ירושלמי. וקצת קשה כיון דמשלם הכהן הראשונה. נמצא שמן הראשונה עצמה לא נתן תרומה וי״ל דכיון דאינו מקבל מהכהן אלא דמי תרומה לבד נמצא שאין כאן גזל השבט אצלו. [*ועוד דודאי דמספק חייב הכהן עצמו להפריש ממנה תרומה]:

אינה מדמעת. אלא יוציאנה מאותן חולין שיעור מה שנפל בהן בלבד. הרמב״ם. ועיין בפי׳ [*הר״ב] דלקמן וע״ש שהתרומה נקראת דמע כדלקמן מ״ו קראו למעורב ממנו מדומע. רמב״ם מ״ד פ״ג דחגיגה [*וכן לעיל פ״ק דדמאי מ״ג]:

ג **ר״ע אומר תרומת שניהם תרומה**. עיין בפי׳ [*הר״ב] פ״ק דתמורה מ״ה ומ״ש שם בס״ד. [*ומ״ש הר״ב וחציה חולין שהרי כשתרם כ״א ואחד כבר נתקנו החצאין ונעשו חולין ומיהו לאו חולין גמורין הן שהרי לא נתקנו אלא מתרומה גדולה ועדין טבולין למעשרות ותרומת מעשר ולכן בירושלמי קרי לחצאין אלו טבל ומפרש הר״ש כפי מסקנת הירושלמי דהיינו טבולין למעשרות ולא לתרומה ולא היה ליה להר״ב לכתוב חולין אלא טבל כדקאמר בירושלמי ולפרש דהיינו למעשרות אי נמי הוה ליה לכתוב חולין הטבולין למעשר וכדרך שכ׳ בפ״ד מ״ד:

ד **[*במה דברים אמורים כו׳**. פי׳ הר״ב הא דפליג ר״ע לעיל ואמר תרומה כו׳. תמיה לי אמאי מפר׳ אליבא דר״ע לחוד דודאי דאף לרבנן שייכא להך בד״א כו׳ ולשון הר״ש הא דפליגי לעיל דלר״ע תרומה כו׳ וזה ניחא קצת דהרי לא פירש אליבא דר״ע לחוד ומ״מ קשה אמאי הוצרך להאריך ולכתוב דבריו של ר״ע כלל ואפשר דמשום הכי הבין הר״ב דדעת הר״ש דדוקא לר״ע מפרש ולכך עיקם ושינה הלשון אבל אינו נכון]:

חוץ מן הדרוכות. פירש הר״ב [בעלים] ע״ה שהשכירו פועלים חבירים כדי להפריש כו׳. וכן ל׳ הר״ש וכלומר שלכך השכירו חבירים כדי שעי״כ יכולים להפריש בטהרה אבל אין לומר שהשכירום כדי להפריש דהיינו הרשה. ומ״ש הר״ב מפרישים החבירים כדי שיעור התרומה כו׳. פירש הר״ש אבל עכשיו אין תורמין דא״כ הוי כתורם מן היין על הענבים שבגת ואין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו דהני ענבים דרוכות הם וכדתנן במשנה ח פ״ק:

ה **[*רבי אלעזר חסמא**. עיין מה שכתבתי בזה בסוף פ״ג דמס׳ אבות]:

רבי אליעזר בן יעקב אומר וכו׳ תרומת מעשר עליו כו׳. פי׳ הר״ב פליג אר׳ שמעון וכו׳. כלומר אבל בתרומה גדולה ס״ל כר״א חסמא:

ו **[*אע״פ שהוא עובר בל״ת מה שעשה עשוי**. דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני דאי ס״ד לא מהני אמאי לקי הכי אמר אביי בפ״ק דתמורה סוף דף ד ורבא אמר לא מהני מידי והאי דלקי דעבר אמימרא דרחמנא ופריך ממתני׳ לרבא ומשני שאני התם דאמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו. וכ׳ בפירוש שהזכרתי אף אם הקדים דבר לחבירו. וכתב עוד ומיהו אם הקדים מעשר שני לראשון לא יאכלנו עד שיוציא עליו מעשר ראשון וממעשר ראשון יוציא התרומת מעשר עכ״ל]:

שנאמר מלאתך ודמעך. פי׳ הר״ב ודמעך זו תרומה וכתבו התוס׳ בפ״ק דתמורה ד״ד דלכך קרי לתרומה דמע לפי שנוהגת בלח ובכורים אינו אלא ביבש שהרי אין מביאים בכורים אלא מפירי כדתנן בסוף מכילתין וסוף מס׳ חלה. [*ומ״ש הר״ב לא תאחר לא תשנה הסדר ועדיין הסדר לא שמענו ומפרש

לה במתני׳ דלקמן וזה לשון הרמב״ם לא תאחר ר״ל לא תאחר ממלאתך ודמעך מי שהוא ראוי להקדימו ואח״כ הביאו ראיה שראוי להקדים אלו החקים מקצתם על קצתם. ע״כ]:

ח **[*שאיני נהנה לזה**. כלומר ממה של זה דוגמא לדבר בפרשת וישלח למי אתה. פירש״י של מי אתה. ועיין בר״פ קמא דנדרים ופ״ג משנה יא]:

עד שיהא פיו ולבו שוין. עיין רפ״ה דנזיר. [*וכתב הר״ש ודוקא כששפתיו ולבו מכחישין זא״ז אבל לא מכחישין זא״ז מהני בתרומה וקדשים כדדרשי׳ בפרק שבועות שתים שאני גומר בלבו אע״פ שלא הוציא בשפתיו עכ״ל ומשום קדשים מייתי לדפרק שבועות שתים אבל לענין תרומה הוה ליה להביא משנתנו פרק קמא משנה ז דאין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין וילפינן לה מדכתיב (במדבר י״ח:כ״ז) ונחשב לכם תרומתכם כמ״ש שם הר״ב והר״ש]:

ט **[*הנכרי והכותי תרומתן תרומה**. פי׳ הר״ב אם הפרישו כו׳. ומדבריהם. גזירה משום בעלי כיסין שלא יהיה זה הממון של ישראל ויתלה אותו בכותי כדי לפוטרו הרמב״ם פ״ד מה״ת. כך נראה דעת הר״ב אבל יש לרש״י גם לתוס׳ פירושים אחרים בריש פרק ב דקדושין ועיין במשנה ט פרק ה דמאי]:

רבי יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי וחכמים אומרים יש לו. משמע דערלה לכ״ע יש להן. דאם ערלה אין כאן רבעי נמי אין כאן. כמ״ש הרמב״ם בחיבורו ר״פ עשירי מה׳ מעשר שני מטעם הירושלמי. וכ״כ הר״ש בסוף מסכת ערלה. וסייעתא לפי׳ הר״ב דסוף מס׳ ערלה. ותיובתא על פירושו ופירוש הרמב״ם דריש מס׳ ערלה. ובסוף ערלה אכתוב יותר מזה. [*וטעמו של ר׳ יהודה לאו משום דסבר דיש קנין לעובד כוכבים בא״י להפקיע מחובותיו דהא איפכא שמעינן ליה במנחות פרק רבי ישמעאל דס״ל דאין קנין כו׳ אלא לא קאמר ר׳ יהודה הכא אלא בסוריא כ״כ הר״ש והביא ברייתא לראיה אבל בפי׳ שהזכרתי מסיק דשמא יש לחלק בין כרם רבעי לתרומה ומעשרות דדוקא בתרומות ומעשרות מחייב משום דגנך כתיב תרי זימני ולא של נכרי ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ואולי אף בכרם [רבעי] קרא אשכח ודרש. עכ״ל]:

[*ור׳ שמעון פוטר. פירש הר״ב מחומש אבל מדמע. וכן מצינו בתרומת חוצה לארץ במשנה ג פ״ז]:

פרק ד

א **רבי מאיר אומר אף מוציא הוא למקום אחר**. כן הגירסא בס״א. וגירסת הספר ממקום אחר. ולפ״ז גם בדברי ת״ק גרסי׳ אבל לא ממקום אחר ונראה שזאת היא גירסת הרמב״ם שמפרש המפריש מקצת תרומה וכו׳ אינו תרומה והוא טבל אבל צריך שיוציא התרומה שעל זה שהפריש מיניה וביה. ולא יפריש עליו ממקום אחר. וכ״כ בפ׳ ג׳ מה׳ תרומות ופ״א מה׳ מעשר והראב״ד השיג עליו לפי שהוא גורס למקום אחר. ועוד הקשה שהל״ל עליה. שהתרומה ל׳ נקבה ומפרש למתני׳ כפירוש הר״ב וכ״פ הר״ש:

ב **שמנה סאין**. פי׳ הר״ב וכ״כ הר״ש ומעט יותר. וז״ל הרמב״ם ואמרם סאה לעני הוא בקירוב החשבון אבל בדיוק החשבון אינו טעון לתת לעני אלא תשע עשיריות מהסאה ויפריש ג״כ אותן ח׳ סאין ועשירית סאה וזה מבואר. ע״כ:

[*וחכ״א אינו מפריש אלא לפי חשבון. פי׳ הר״ב בפי׳ השני לפי חשבון הקיימים וכלומר ואינו יכול לסמוך שכולם בחזקת קיימים אלא צריך שיתברר לו כמה קיימים ולפי מה שנתברר לו שקיימים כך יפריש עליהם ול״ד לדתנן בספ״ג דגיטין המניח פירות להיות מפריש עליהם כו׳ מפריש עליהם בחזקת שהן קיימים דהתם הפירות אצלו נשארים ואין כאן חשש שנאכלו אלא שמא נאבדו ולהא לא חיישינן דלא שכיח אבל הכא שנתנום לאחרים ללולי ולעני יש לחוש שמא נאכלו. וכן פי׳ הרמב״ם שמא אין קיימים קצתם או נאכל קצתם ואגב דחיישינן לנאכל דשכיח דלכך ניתן להם. נקט נמי שמא אינן קיימים. וז״ל הרמב״ם בפ״ז מה׳ מעשר אא״כ יודע שב׳ סאין של מעשרות קיימים אבל אם אכלו מהן הלוי והעני כו׳ עכ״ל. וצ״ל שהטעם הוא דכיון שעדיין לא הפריש החולין בכדי אלו המעשרות אין נתינת הלוי והעני פוטרתן הואיל ועדיין מעורבין בטבלן דאין ברירה בדאוריי׳ כדפסק הר״ב בפ״ז דדמאי מ״ד]:

ג **עין יפה אחת מארבעים**. פי׳ הר״ש בשם ירושלמי דכתיב (יחזקאל מה) זאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחמר החטים וששיתם האיפה מחמר שעורים וחומר שלשים סאים ואיפה שלשה סאים נמצא ששית האיפה חצי סאה. וששיתם היינו תרי ששית תן תרי ששית על חד ששית. הוו סאה ומחצה לשני חומרים לחומר חטים ולחומר שעורים הוי אחד מארבעים:

ב״ש אומרים משלשים. דרשי ב׳ ששיות מחומר דהיינו סאה משלשים סאין:

והבינונית מחמשים. דכתיב (במדבר ל״א:ל׳) וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן החמשים כל מה שאתה אוחז הרי הוא כזה מה זה מחמשים אף [מה] שתאחז במקום אחר מחמשים והיינו מדה בינונית שהיא ברוב בני אדם ולכך ראוי לומר על מדה זו כל מה וכו׳. ולב״ש דבינונית אחד ממ׳ מדרשא

דלעיל תן ששית *) על ששית והך דקרא דהכא לעין רעה וכל מה וכו׳ לומר שלא תפחות פחות מזה השיעור:

והרעה ששים. דדרשינן נמי ששית האיפה מחומר חטים לחודיה וששית האיפה חצי סאה. והוא חלק ששים מחומר שהוא ל׳ סאין:

[*במדה כו׳. פי׳ הר״ב דלא אמרו לתרום מאומד. היינו בפרק קמא משנה ז]:

מוקף. ר״ל מה שהוא תוך היקף מקום אחד. הרמב״ם. ועיין מ״ש במשנה ה פ״ד דביצה:

ד **אפילו אחת אין תרומתו תרומה**. דאיכא פסידא לבעל הבית דאי תימא דכשיעור הוי תרומה. וא״כ נמצאו קולין שהוסיף הם מדומעים עם התרומה כך כתב הר״ש. וכתב עוד דכן אם פיחת נמי אין תרומתו תרומה לפי שאם תאמר דכשיעור הוי תרומה נמצא שמקצת מתוקן ומקצת טבל מדומעין זה בזה. ועיין בריש פרק בתרא דמעילה:

ה **יעשנה תרומת מעשר**. פי׳ הר״ב ויתנהו ללוי וכו׳. ועוד י״ל כדפי׳ הר״ב במשנה ג פרק ה דדמאי דמתניתין כאבא אלעזר בן גומל דסבר דישראל רשאי לתרום תרומת מעשר ע״ש ופסק כן הרמב״ם בפ״ג מה׳ תרומות סי׳ י״ב [*ופי׳ יעשנה לא כולה אלא אותו המותר. וכן פירש הר״ש והרמב״ם]:

[*רבי ישמעאל אומר (כו׳) מחלה חולין כו׳. פי׳ הר״ב ראשית דגנך דיו לראשית וכו׳. ירושלמי והא דקאמר דיו נ״ל דכלפי ר׳ טרפון ור״ע אומר דיו]:

ו **בשלשה פרקים בשנה משערים וכו׳**. לאשמעינן דלא יפריש במדה בזמן אחד. על זמן אחר היפה ממנו. משום דמעשר מן הרע על היפה:

[*משערין כו׳. מ״ש הר״ב אבל תרומה גדולה כו׳ כדתנן לעיל. הוא בפרק קמא משנה ז]:

המונה משובח. פירש הר״ב מן המוציא באומד. עיין מ״ש במשנה ט״ו פ״ק דמסכת אבות:

והשוקל משובח משלשתן. פי׳ מן המודד והמונה והאומד. והרמב״ם בפ״ג מה׳ תרומות ופ״א מהלכות מעשרות כתב דאין מפרישין מאומד לתרומ׳ מעשר ולמעשר לכך כתב שם משובח משניהם [*ע״כ וראיתי בירושלמי מאי הוא משובח. משובח מן התורם מן האומד אמר ר׳ חנינא בריה דרבי הלל. מתניתין אמרה כן והשוקל משובח משלשתן. אמר רבי חנינא תפתר בשלשתן ולית את שמע מינה כלום ע״כ. כלומר דמשלשתן יהי׳ פירושו המשובח מאלו השלשה]. וע׳ מ״ש במ״ה פ״ח דפאה [*ועוד עיין מ״ש במשנה ט״ז בפ״ק דמס׳ אבות]:

ז **עולה בא׳ וק׳**. אפילו כשעדיין ביד הישראל כדתנן בריש פ״ה דתמכר חוץ מדמי אותה סאה [*וכדפירש הר״ב כאן בד״ה קב למאה כו׳] ש״מ שעדיין לא הגיע ליד כהן וא״כ פשיטא דאי בעי מצי מתשל עלה כשאר נדרים וכ״כ הר״ב ברפ״ג דערובין והואיל ומצי מתשל ליהוי כדבר שיל״מ דאפי׳ באלף לא בטיל כמ״ש [*לקמן פ״ט מ״ו] ובסוף פ״ג דחלה. הא מלתא מיתרצה בגמ׳ נדרים סוף פ״ז [נט.] דכיון דליכא מצוה שישאל על ההפרשה לא אתי לאתשולי עלה ולהכי לא הוי כדבר שיש לו מתירין:

באחד ומאה. פירש הר״ב דכתיב מקדשו ממנו כו׳. עיין בסוף פרק קמא דחלה שכתבתי דאסמכתא בעלמא הוא:

ועוד קב למאה שתות למדומע. כתב הרמב״ם ומ״ש שתות למדמע כדי לסלק הספק ויבאר לך כי הקב הנוסף צריך שיהיה כולו חולין כדי שיהיה שתות סאה של תרומה. ואילו אמר קב למאה בלבד. היינו אומרים כי הקב יש בו חלק סאה [צ״ל מאה] של תרומה וכשנפל סאה של תרומה וחלק ממאה מן הקב בצ״ט סאה וקב פחות חלק ממאה מן קב מן החולין שהכל מאה סאה וקב אחד כי התרומה תעלה בזה השיעור כיון שיש שם קב יותר על המאה קמ״ל דלא. אלא צריך שיהי׳ זה הקב שתות למדומע. וקב פחות חלק ממאה. אינו שתות סאה וחלק ממאה מקב ע״כ:

ח **[*רבי יהושע אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות כו׳**. פירש הר״ב שאם היה רוצה היה דורס ומערבן הכל ביחד וכו׳. וקשיא לי דבפ׳ דלקמן סוף מ״ט דאם במזיד הוסיף בהיתר על האיסור אסור ופי׳ הר״ב הטעם משום דאין מבטלין איסור לכתחלה ומצאתי בפי׳ שהזכרתי וז״ל ואף כי אין מבטלין איסור לכתחלה ה״מ להרבות בהיתר כדי לבטל האיסור אבל בכה״ג שאינו מרבה בהיתר אלא משנה האיסור מכמות שהי׳ ומפרידן כאשר היה מקדם כדי לעכבם [צ״ל לערבם] יחד בכה״ג נ״ל דשרי לבטל לכתחלה ור״א אוסר עכ״ל]:

י **ובזו רבי אליעזר מיקל ורבי יהושע מחמיר**. לשון הר״ש וצריך טעם בין לרבי אליעזר בין לרבי יהושע מ״ש לבנות ושחורות גדולות וקטנות מתחתונות לעליונות [*עכ״ל ובתו׳ פ׳ כל הזבחים (זבחים ד׳ ע״ג ע״א) כתבו דלא דמו דהשחורות אינן ראויות להיות בספק דמוע שלעולם השחורות ניכרות מתוך לבנות. ובפירוש שהזכרתי כתוב וז״ל ונ״ל דבירושלמי מקשה מ״ש הכא שר״א מחמיר ור״י מיקל ויהיה להפך בבבא הסמוכה ומשני תרי תנאי אינון ר״מ ור׳ יהודה ואליבא דר׳ מאיר ר׳ אליעזר מיקל בתרוייהו עכ״ל]:

[*והתחתונות מעלות את העליונות. אע״פ שאינן בספק דמוע הקילו בתרומת פירות דרבנן. תוספות שם]:

יא **וקפאה**. פי׳ הר״ב הסיר מה שלמעלה תרגום ויצף וקפא. וכ״כ הר״ש. ואין פירוש ויצף המתורגם וקפא והסיר שהרי אחריו כתוב לאמור ויאמר הרם לך וישלח ידו ויקחהו אלא פירושו ששט למעלה על פני המים. וחכמים השאילו מלה ארמית זאת למסיר מה שלמעלה וכיוצא בזה פי׳ הרמב״ם

שהמלה עברי׳ מגזרת קפאו תהומות (שמות ט״ו:ח׳) והמנהג שהעליון הוא קופא תחלה ונשתמשו בזו המלה ואמרוה במי שרוצה להסיר מה שיעלה למעלה על דבר מעובה או מקובץ:

אם יש בקפוי מאה סאה. בס״א ל״ג מאה סאה ועל פיה פי׳ הר״ב מה שפי׳. ופירוש הרמב״ם כגירסת הספרים ושאין התחתונות מעלות את העליונות וז״ש בירושלמי מיחלפיה שיטתיה דרבי אליעזר. ומיהו גם גירסת הספרים אפשר לתקן ע״פ פירוש הר״ב ודה״ק אם יש בקפוי עם מה שתחתיו מאה סאה:

או לאין נפלה. פירש הר״ב להיכן נפלה. וז״ל הר״ש באיזה מקום במגורה:

יב בשתי עיירות. בעל כף נחת כתב עיירות קופות גדולות הרבה עשויות למדה והיא מלה בל׳ ערב ע״כ. [*אבל לפירוש הר״ב אין נראה כן אלא כפשוטו לשון עיר דלפי שהן רחוקות אין מתערבין וכן נראה מהפירוש שהזכרתי]:

יג אלא שהיו שם מאה ושני חציים. לא שצריך מאה ושנים שהרי באחד ומאה עולה להמחמיר שבמשנה ז. אלא דבאגודה שחציה תרומה הנופלת בחמשים היה המעשה:

פרק ה

א סאה תרומה טמאה וכו׳. דטמאה אסורה באכילה בעשה כדילפינן בפרק הערל (יבמות דף עג) מדכתיב (דברים ט״ו:כ״ב) בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו אע״פ שהטמא נגע בו. ובפסולי המוקדשין כתיב. ודרשינן לזה ולא לאחר. ועי׳ במשנה ד:

[*שנפלה לפחות ממאה חולין וכו׳. דתרומה טמאה נמי עולה באחד ומאה כדלקמן משנה ד]:

ירקבו. כתב הר״ב והא דלא תנן ידלקו משום דחיישינן דלמא אדמדליק להו אתי לידי תקלה כו׳ משום דדימוע קיל וכו׳. וכך כ׳ הר״ש. *) [*והא] דבמשנה י פרק ח מפרש הר״ב גבי שמן דראוי להדליק כשנדמע ונטמא דמדליקין וגמרא ערוכה היא בסוף פרק קמא דפסחים. [*הא מסקינן התם רמי ליה בכלי מאוס דלא חיישינן תו לידי תקלה והכא בדבר יבש דהא עדיין לא הוכשר כבסיפא דמתניתין ולא ממאיס בכלי מאוס. ואתי ביה לידי תקלה הלכך לית ליה תקנתא]. והרמב״ם בפרק י״ד כתב בדין משנתינו מניחין אותן עד שירקבו בד״א בדבר שאין דרכו להאכל חי. אבל בדבר שדרכו להאכל חי. לא יניחן שמא יתקל בהן ויאכל מהן אלא ידליק הכל כדרך שמדליקין תרומה טמאה עכ״ל. ומבואר שחלוקין הם בפירוש ירושלמי. טמאין ירקבו על דעתיה דר׳ יוחנן ידליק על דעתיה דחזקיה ניחא סבר ר׳ יוחנן וכו׳. להר״ש מקשה על דעתיה דר׳ יוחנן ידליק ומשני סבר כו׳ ולא ידליק. ולהרמב״ם מקשה על דעתיה דר׳ יוחנן ידליק ומשני דאין הכי נמי אלא סבר ר״י דמשנתנו בדבר כו׳ ועיין מ״ש לקמן בפ״ח:

ואם למעשר ראשון וכו׳. פירש הר״ב שלא נטלה ממנו תרומת מעשר וכו׳. דאל״ה אינו ראוי לעשותו תרומת מעשר על טבלו כדתני בספרי שהביא הר״ב בפ״ק מתניתין ה לענין תרומה גדולה וה״ה לתרומת מעשר וכמ״ש בפ״ג משנה ב. ומ״ש עוד הר״ב יבקש מן הלוי שיחליפם כו׳. לא הבינותי דבריו הללו דאע״ג דנימא משום דלא בעי לפרושי מתניתין כאבא אלעזר בן גומל דס״ל דאף הישראל רשאי להפריש תרומת מעשר וכמו שעשה במתני׳ ה דפרק דלעיל מ״מ הכא אינו צריך לכך [*וגם אינו רשאי להחליף] דהא הכא במעשר ראשון מחויב לתתו ללוי משא״כ לעיל דהן חולין הטבולין למעשר. והר״ש כתב סתם יעשנו תרומת מעשר על מעשר אחר. נראה דמפרש לה דאתיא כאבא אלעזר בן גומל. והרמב״ם פירש ואם למעשר ראשון נפלה שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר יקרא שם לתרומת מעשר החייבת לאותו מעשר ראשון ויצטרף לאותה תרומה גדולה שנפלה. וימכור הכל לכהן חוץ מדמי תרומה שנפלה ודמי תרומת מעשר ראשון שקרא לה שם:

ואם טמאין היו. לשון הר״ב החולין והמעשר. וכן לשון הר״ש. מדלא נקטי בלישנייהו אותן החולין כלישנא דמתני׳ ש״מ דל״ג כלל במשנה אותן החולין. וגירס׳ נכונה היא דלגירסת הספר קשיא אמאי נקט חולין לחוד:

[*יאכלו נקודים. כתב הר״ב פי׳ ביובש כמו יבש היה נקודים. וכ״כ הר״ש אבל הרמב״ם כתב נקודים הוא שיעשנה ככרות קטנות תהיה כל אחת כחצי ביצה וכן אמרו בגמ׳ עכ״ל. ור״ל בירושלמי דקאמר והדין נקודין כהדין חציי ביצים. ונ״ל דירושלמי קשיא ליה שאם הנקודי׳ שבמשנה כמו נקודים שבפסוק א״כ או קליות למאי נ״מ איצטריך למתני דתרווייהו טעמייהו משום שהם יובש ובלאו ה״נ קשיא על הר״ש והר״ב שפירשו דלא כבגמ׳ ולפחות ה״ל להזכיר גם אותו פירוש. עוד כתב הרמב״ם ואין הכוונה שילוש אותה כולה ויעשה ממנה ככרות קטנות כחצי ביצה אבל [הכוונה] שילוש אותה ככר אחר ככר ע״כ]:

כדי שלא יהא במקום אחד כביצה. מ״ש הר״ב דאוכל פחות מכביצה אינו מקבל טומאה. אינו מוכרח ממשנתנו אלא שהוא סובר שהדין הוא כך וכן פי׳

בפ״ב דמעשר שני משנה ד וריש פרק יג דאהלות ומשנה ו פרק יב דפרה וריש פ׳ קמא דטהרות. וקשיא מרפ״ב דטהרות ושם אפרש בס״ד. ועי׳ מ״ש בסוף פ״ב דחלה:

ב **תרום ותשרף**. בריש פ״ב דערלה מפרש הר״ב טעמא דמרים תרומה שנתבטלה באחד ומאה משום גזל השבט והכא דתשרף בלא הנאה כמ״ש הר״ב. אין כאן גזל השבט. ולמה ירים. פי׳ הר״ש וכן כתבו התוס׳ בפ״ג דבכורות דף כ״ב משום דלא פלוג רבנן. ואין לומר טעמא דאי לא ירים ויניחה ויאכלה נמצא שעכ״פ נהנה מן השבט. ואע״פ שאין השבט חסר לפי שאם ירימה ישרפה. מ״מ הואיל והוא נהנה הוי כגוזל את השבט. דבדברי ר״א במשנה ד אין לפרש כן:

ותשרף. פי׳ הר״ב דומיא דתרקב שלא יהנה ממנה. אבל לא גזרינן הכא שמא יהנה הימנה כדלעיל דהתם דמוע קיל לאינשי אבל הכא שהרימה חזרה לשמה הראשון כפירוש הר״ב דלקמן. ולא קיל להו. והא דתשרף פירש הר״ב בסוף תמורה:

תעלה ותאכל נקודים כו׳. כתב הר״ש בשם רש״י דבכורות דמדלא קאמרי רבנן תירום ותאכל נקודים כו׳ כלישנא דרבי אליעזר תירום ש״מ דס״ל דנתבטלה ומותרת לזרים אלא עולה משום גזל השבט כמ״ש לעיל. ואף דמי מצי יהיב לכהן. והר״ש גם התוספות חולקים וסברי דקדושת תרומה יש בה:

כדי שלא יהא במקום אחד כביצה. לשון רש״י בבכורות ותאכל עם חוליה ומשום גזירה ע״כ. ונ״ל גזירה משום תרומה טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין טמאים דתנן לעיל. והתוס׳ פירשו משום גזירה דאמר עולא התם ואין נראה שרש״י נתכוין לכך דהא רש״י מפר׳ לדעולא דוקא לרבי אליעזר ע״ש. ואפשר שגם התוספות לא כתבו כן אליבא לישנא דרש״י אלא לסברת רש״י דחולין גמורים הם. אבל לסברתם דקדושת תרומה יש בה א״צ לכל זה אלא נפרש ותאכל אותה סאה. כמו ותשרף לר״א אותה סאה. ומשום קדושת תרומה שיש בה:

ג **תעלה ותאכל וכו׳**. פי׳ הר״מ דהכא מודה רבי אליעזר וכשמגביהה חוזרת לשמה הראשון וטהורה. ואפ״ה תאכל נקודים כו׳. כמ״ש הרמב״ם שמה שאומר סאה שנפלה היא סאה שעלתה אינו אומר אלא להחמיר. ובפ׳ היה נוטל דמס׳ שבת אמתני׳ דלעיל אמרינן אימר דשמעת ליה לר״א לחומרא לקולא מי שמעת ליה. ולענין להעלותה לכתחילה בשבת דלא הוי כמתקן קאי התם. וקצת קשה דהוה ליה לגמ׳ להביא ראיה ממשנה זו:

ד [***לא אם העלו**. כלומר דין הוא שיעלו חולין את התרומה הטהורה שכן החולין קלין והתירן היתר הרבה שהם לזרים אבל תרומה אין כל כך התירן הרבה כי אם לכהנים לבדם ואוכלי חולין מרובים עכ״ל בפירוש שהזכרתי]:

לאחר שהודו. ועיין מ״ש ריש פ״ג דמסכת פאה:

ו **ואין המחומץ מחמיץ וכו׳**. פי׳ הר״ב עיסה של חולין שנתחמצה בשאור של תרומה הרי כולה אסורה. כדתנן במשנה ד פ״ב דערלה:

ואין המים שאובין פוסלין כו׳. פי׳ הר״ב מקוה שיש בה כ״א סאין וכו׳ דאין השאובים פוסלין אלא א״כ הם כ׳ סאין וכו׳. וכ״כ הר״ש [*ועוד כתב כן הר״ב במשנה ד פ״ד דמקואות] וכך הם דברי רש״י פ״ק דתמורה דף יב. וכ״א סאין דנקטי ברישא לאו דוקא אלא כל שיש יותר משהו מעשרים סאין סגי כדעת הרמב״ם בפ״ד מהל׳ מקואות. והב״י בסי׳ ר״א בטי״ד בפסק המתחיל גרסינן בפרק ג׳ מינים וכו׳ כתב בשם רש״י דפרק הנזכר דעשרים סאה ורביע בעינן ומ״מ מסיק והלכה דעשרים ומשהו סגי. ולשון פותקין בברייתא בתמורה [יב.] ופיר׳ הערוך שהוא ל׳ השלכה כמו [פסחים ס:] שקל קלא פתק בי׳. והר״ב בפ״א דתמורה משנה ד מפרש לבבא זו עוד בענין אחר:

ז **עד שתרבה תרומה על החולין**. פירש הר״ב עד שיפלו שם נ״א של תרומה. וכן פירש הר״ש גם הראב״ד בהשגתו פרק י״ג מה״ת וכתב הטעם דשמא כשהגביה הגביה החולין. והתרומ׳ כולה נשארת שם והרי שיש באותו כרי נ״א של תרומה ונ׳ של חולין. ולפי שיש להקשות על פירוש זה ממשנה ה דאפי׳ חכמים אומרים אינו מדמע אלא לפי חשבון ש״מ דלא אמרינן שמא הוא מגביה החולין והתרומה נשארת הלכך לא בזה בחר הרמב״ם ומפ׳ שתרבה היינו עד שיפלו לתוך המאה חולין מאה סאה ועוד של תרומה זה אחר זה כ״כ בכ״מ [*ומ״ש הר״ב אבל מחצה על מחצה שרי. דבדרבנן לא בעינן רבייה כדאמר רבי יוחנן בסוף הערל [דף פה.] ולריש לקיש דפליג ובעי רבייה אף בדרבנן. שמא היינו טעמא דעד נ׳ אי אפשר שלא יהא עדיין רוב חולין. דאכל סאה שהגביהה אי אפשר שלא יעלה עמו מן התרומה. הר״ש. ועי׳ פ״ז מ״ה]:

ח [***ורבי שמעון מתיר**. כתב הר״ב ואזדא לטעמיה דאית ליה בעלמא. בפרק מרובה (בבא קמא דף עו)]:

ט **כך פחתה התרומה ומותר: פירש הר״ב ואפי׳ לכתחלה יכול לטחון כדי להתירן**. ירושלמי. ולא הוה מבטל איסור לכתחלה שאין זה אלא שנתגלה עי״ז שטוחן שההיתר היה יותר מהה שהיינו סבורין:

אם ידוע שהחטים של חולין וכו׳. ובריש לא תנן אם ידוע שהחטים של תרומה יפות משל חולין אסור משום דאע״ג דפסולת של חולין מרובה

מפסולת של תרומה עד שנמצא שקמח החולין נתמעט משיעור מאה לשיעור האחת דתרומה מצטרף פסולת החולין עם החולין לבטל התרומה והכא בסיפא פסולת התרומה אינו מצטרף עם התרומה לאיסור:

מותר. אמר הרמב״ם בכל מקום שאמר מותר ענינו שתעלה התרומה ויהיה השאר מן החולין אחר שהוציא התרומה מותר ובכל מקום שאומר אסור ענינו מדומע:

פרק ו

א **[*האוכל תרומה**. עיין בפרק דלקמן משנה ג כמה יאכל]:

קרן. מפורש בריש פ״ק דפאה:

ואחד הסך. כתב הר״ב דכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. ובמשנה דפרק ט דשבת מפורש דאסמכתא היא והכי נמי הכא לענין תשלומים הכח ביד חכמים לחייב תשלומים מה שאין כן לענין כרת דהתם. ודרשא דלא יחללו את קדשי בני ישראל (ויקרא כ״ב:ט״ו) להביא הסך שכתב הרמב״ם כתבו התוס׳ בפרק בנות כותים (נדה דף לב) דג״כ אסמכתא בעלמא:

וחומש חומשה. כתב הר״ש ובפרק הזהב דרשינן לה מדכתיב ויסף חמישיתו אי שקלת ליה לוי״ו דויסף ושדית ליה אחמשיתו הוי חמשיותיו ע״כ. וכלומר דהוי כמו וחמשיתיו דגבי גזל בסוף פרשה ויקרא דאמרינן בפרק הגוזל קמא התורה רבתה חמשיות הרבה וכדפי׳ הר״ב במשנה ז שם. ותמיהני על הרמב״ם שפירש בכאן ממה שאמר הש״י בזולת זה המקום וחמישיתיו יוסף עליו ואמרו מלמד שהוא מוסיף חומש על חומש ע״כ. וכ״כ בפי׳ המשנה בפרק הגוזל. ומת״כ דסוף פרשת ויקרא העתיקו. ותמיהני שלא כתב דרשא שבגמרא:

חולין מתוקנים. פירש הר״ב שהפרישו מהן תרומות ומעשרות. עיין מ״ז בפרק בתרא דדמאי. ומה שכתב דבר הראוי להיות קדש עיין במ״ה דלקמן:

ג **והוא משלם להם דמי סעודתן**. פי׳ הר״ב דמי חולין שהיה צריך להאכילן ופריך בירושלמי והלא כבר אכלו ומשני טבלים נפשו של אדם חותה מהן והוא הדין לכל דבר האסור עיין [ברמב״ם] בהלכות תרומות פ״י. ומלת חותה לפי עניינו הוא כמו קץ במזונו. [*וז״ל הפירוש שהזכרתי לפי שנפשו של אדם קצה באכילת איסור אע״פ שאינו יודע בדבר שלבו נוקפו ואינה נחשבת לו אכילה עכ״ל]:

ד **וקרן דמי תרומה**. לשון רש״י כלומר מעות כמו שנמכרת תרומה בשוק עכ״ל בפ׳ הזהב. דאילו שיווי התרומה. קרן וחומש דמשלם מן החולין. נמי בשווי התרומה משלם:

משלם שני חומשים. דאיסור הקדש חל על איסור תרומה מטעם המשנה ד פ״ג דמס׳ כריתות כמו שכתב הרמב״ם:

ה **מן הלקט וכו׳**. כתב הר״ב ולא דמי לחולין מתוקנים דהנהו היו ראוין להיות קדש קודם שנתקנו. וכן פירש הר״ש לירושלמי דאמר משום דאין בהם זיקת תרומה ומעשרות. וקשה דבריש פרקין משמע דדבר הראוי להיות קדש היינו שעכשיו הוא ראוי להיות קדש. ועוד דקודם שנתקנו אינם ראוים להיות קדש שאין משלם חובו בטבלים. וי״ל דתרתי בעינן שיהיה עכשיו ראוי לשלם ממנו להיות קדש והיינו דרשא דלעיל ושיהיה ראוי מתחלה לקרוא עליו שם קדש והיינו דרשא דהכא:

[*ומן ההפקר. שהוא גם כן פטור מהמעשרות כדתנן בריש מעשרות]:

שנטלה תרומתו וכו׳ שנפדו. ופירש הר״ב כיון דקודם שנטלה תרומתו לא חזי וכו׳. וכתב הר״ש וצריך לדקדק בדבר דמידי דהוי אחולין מתוקנים ע״כ. והרמב״ם מפרש שנטלה תרומתו אע״פ שעדיין לא נטלה תרומה גדולה שיש בו כשהקדימו בשבלים. וממ״ש והקדש שנפדו. שלא כהלכתן כמפורש בריש פ״ז דברכות. וכ״כ בחבורו פ׳ י׳ מהלכות תרומות ולא אתפרש טעמא. מאי שנא דהכא מהני לחכמים ובשום דוכתא לא מהני כלל בברכות שבת ועירובין:

ו **[*ימתין לקשואין של מוצאי שביעית**. פי׳ הר״ב דמשל שביעית אסור לפרוע חובו דדמי לסחורה. ותנן בפ״ז דשביעית משנה ג שאין עושין סחורה בפירות שביעית וביורשלמי הביאו הר״ש ר׳ בון בשם רבנן דתמן זאת אומרת אין משלמין מפירות חוצה לארץ ואפי׳ תימא משלמין מתניתין עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ]:

פרק ז

א **[*האוכל תרומה מזיד.** [פירש הר״ב] בלא התראה כו׳. ועיין במ״ד פ״ב דפסחים. ועי׳ במ״ב פ״ג דכתובות]:

ואינו משלם את החומש. כי המזיד עונו גדול מנשוא ולא יתכפר בתשלומין. הרמב״ם:

ב **ומיתתה בחנק.** פי׳ הר״ב דכתיב ובת איש כהן כי תחל לזנות כו׳ יצתה נבעלת לפסול לה שאינה ראויה וכו׳. מחמת בעילת הפסול בלא זנות זה שנבעלת כשהיא אשת איש:

[*וחכמים אומרים כו׳. ומיתתן בשרפה. פי׳ הר״ב ובת איש כהן כתיב מ״מ. ירושלמי. והאי טעמא נמי איתא בריש ד׳ מיתות ואיש יתירא דריש. הר״ש]:

ג **ואת עבדיו בין גדולים.** פי׳ הר״ב דלאו בני חיובא. ור״ל שאין אנו יכולים לחייבם לפי שאין להם. אבל ודאי דבני חיובא נינהו שאם היה להם שמחוייבים לשלם. והכי איתא בירו׳ לא הספיק לשלם עד שנשתחרר נותן. היו לו נכסים שאין לרבו רשות בהן נותן. וכה״ג תנן במשנה ד דפרק החובל. ולפי שהר״ב כתב זה הטעם אעבדיו וגם אבניו הקטנים ולא חילק ביניהם יתכן לומר שדעתו דגם קטן המזיק לאו בן חיוב הוא בעודו קטן אבל כשיגדיל חייב לשלם. וכדעת הגהות אשרי שם. ובשלטי הגבורים פרק כיצד הרגל הביא דעות חלוקות אבל [*מדברי הר״ב במשנה ד דפ׳ החובל נראה דלעולם פטור וכן] מסקנת הפוסקים דלעולם פטור כפשטא דמתני׳ דהחובל דדוקא עבד ואשה כו׳ ועיין ר״פ הגוזל בתרא:

[*האוכל תרומת חוצה לארץ. פי׳ הר״ב אע״פ שמדמעת וכו׳. וכן לר״ש בתרומת עובד כוכבים במ״ט פ״ג]:

פחות מכזית. דכתיב (ויקרא כ״ב:י״ד) ואיש כי יאכל קדש בשגגה עד שיהא בו שיעור אכילה. הרמב״ם:

ד **זה הכלל.** ואל תתמה דליכא לאתויי בזה הכלל דכי האי גוונא איתא נמי במס׳ מגילה פ״ד משנה ב ומפרשינן בגמרא [כב:] דלסימן בעלמא וכו׳. ועוד תמצא בפ״ב דמעשר שני ופ״ב דסוכה [מ״ג] ובפ״ק דמגילה [מ״י] ובפ״ב דשקלים [מ״ה] ובפ״ב דגיטין וריש פ״ג דעדיות ובפרק כ״ז דכלים וריש פרק קמא דאהלות:

ה **[*הרי אנו אומרים לתוך של תרומה נפלה.** ואע״פ שלא רבו חולין על התרומה בד״א בזמן הזה שהוא מדבריהם אבל בתרומה של תורה עד שירבו חולין על התרומה. [ועיין בטור יורה דעה ריש סי׳ קי״א. ועיין פ״ה משנה ז ועיין מה שכתבתי במשנה ז פ״ד] הרמב״ם פרק י״ג מהלכות תרומה. ועיין בגמרא פרק ח דיבמות דף פב]:

ו **וחייבת בחלה.** עיין מה שכתבתי בשם הר״ש במשנה ד פ״ק דחלה:

[*אבל אחר את השנייה פטור. ובבא כ״א לשאול ע״ע ובזה אחר זה. [ירושלמי]. וכדתנן במשנה ה פ״ה דטהרות. וע״ש בפי׳ הר״ב]:

ז **[*זרע את אחת מהן פטור.** [כתב הר״ב] שהזורע את התרומה וכו׳. כדתנן לקמן פרק ט]:

שזרעו כלה. פי׳ הר״ב כגון חטים ושעורים. שהם כשמפזרים וזורעים אותם בארץ יפסדו הזרעים ויחזור חוטין כמו עורקין [פירוש גידים] בארץ. הרמב״ם:

שאין זרעו כלה. פירש הר״ב כגון שום ובצלים. והכי תנן בפ״ט מ״ו לפי שכשזורעים גרעינה של שום או של בצל יצמח מה שיצמח ותשאר הגרעינה שלימה בארץ לא תפסד צורתה כמו שהוא נראה לעין תמיד. הרמב״ם:

פרק ח

א **או גרשך.** בירושלמי פריך היכי דמי דאינה מתגרשת עד שיבא גט לידה. ואי דעבדה שליח לקבלה. התנן בפרק התקבל אמרה התקבל לי גיטי אסורה לוכל בתרומה מיד. לר״א אפילו כי אמרה התקבל במקום פלוני [כדתנן במשנה ד פ״ו דגיטין]. ומשני ולא מודה ר׳ אליעזר שאם אמרה הבא לי גטי ממקום פלוני שאוכלת בתרומה עד שמגיע גט לאותו מקום. [*אמר רבי חנינא מכיון שאמרה ליה הבא לי גטי ממקום פלוני כמו שאמרה ליה לא יהא גט אלא לעשרה ימים. ומה שאכלה בהיתר אכלה]:

[*ורבי יהושע פוטר. כתב הר״ב בגמרא מוקי לה וכו׳. ביבמות פ׳ ד׳ אחין (יבמות דף לד ע״א). ומ״ש מפני שזמנו בהול וכו׳. שאנוסים הם לשון הפירוש שהזכרתי]:

ב **רבי אליעזר אומר יבלעו.** ויצטרפו לזה שבלע למה שאכל אחר המיתה וגירושין [או כל מה שנזכר] וישלם הכל בתוס׳ החומש. כמו שסובר ר׳ אליעזר. הרמב״ם:

נטמאת ונטמאת התרומה. בטומאה שאירעה לאחר שהכניס התרומה בפיו מיירי. הר״ש:

או שטעם טעם פשפש. והכוונה בזה שימצא בפיו דבר שימנע אותו מלאכול מה שהכניס בפיו מפני הטנוף והמיאוס. הרמב״ם. וקמשמע לן בתרומה דלא חיישינן להפסד תרומה וכ״ש חולין דפולט. רש״י בנדה פרק הרואה כתם (נדה דף נח ע״ב) ועי׳ במשנה ד. והא דנקט פשפש. דאילו שרץ אחר מנא ידע. אבל פשפש אמרו שם בגמרא טעמו כריחו וברית כרותה לו שכל המוללו מריח בו:

ג **לילי שבת**. מצאתי בס׳ חכמת שלמה במס׳ סוכה פ״ב [כז.] שכתב אהא דתנן התם חוץ מלילי י״ט ראשון של חג וז״ל לילי הוא כמו ליל אלא שהוא דבוק וק״ל. וכן לילי אחרון של חג בפרק לולב וערבה עכ״ל. ול״נ שהכונה בלילי כלומר כל לילות אבל הוא דבוק ובכ״מ שתמצא במשנה יתבאר כן. במסכת שבת ובנדרים וכן תמצא בברייתא רפ״ק דפסחים ובפ״ו דף עא. [*אלא דבריש פסחים איתא אור רב הונא אמר נגהי. ורב יהודה אמר לילי. [ושם הוא (ס״א יחיד) מוכרת] לכך נראה לי דלשון חכמים לחוד ולשון תורה לחוד. כדאיתא בריש פרק ראשית הגז וכמ״ש שם]:

רבי אליעזר אומר יגמור ור׳ יהושע אומר לא יגמור. הכי גרסינן בס״א. וכן כתב רש״י בסוף פ״ד דביצה דהכי גרסינן ר׳ אליעזר אומר יגמור דסבירא ליה בשבת כמו בחצר. ועי׳ עוד מה שכתבתי שם בס״ד וכן נראה מל׳ הרמב״ם בחיבורו סוף פ״ד מהלכות מעשר אע״פ שבפירושו כתב מאמר ר׳ יהושע יגמור [*ועכשיו ראיתי בנוסחא שבא לידי מארץ ישראל כמו שתראה בפתיחתי לסדר קדשים ובנוסחא ההיא הוא כמו בחבורו]:

ה **בכלים כל שהן**. פי׳ הר״ב אפי׳ מרובין. דגזר מרובים אטו מועטין. הר״ש:

ובקרקעות ארבעים סאה. לשון הר״ב עד מ׳ סאה. ונראה לפרש שבא לומר דעד ארבעים סאה ולא עד בכלל. וכמו שכתב הר״ש דארבעים סאה אין בהם משום גלוי. תדע דכל מקוה מגולה הוא. אבל לשון הרמב״ם בפירושו ואם הם יותר מארבעים סאה וכו׳. [*וכתב הר״ב ומים מגולים וכו׳ אסור להשקותן לבהמתו וכו׳. פי׳ הר״ן [בע״ז פ׳ אין מעמידין] בראויה לאכילה. לפי שהאוכל ממנה נזוק ע״כ]:

ו **ואפילו הם ככר**. פירש הר״ב כלומר שהם גדולים הרבה וכו׳ [וכן פי׳] הרמב״ם. וקצת קשה למאי תני תו א׳ גדול וא׳ קטן. והרמב״ם בפ׳ י״ב מהלכות רוצח ושמירת נפש השמיט זו הבבא. [*ובפירוש שהזכרתי כתוב אפי׳ הם ככר [צ״ל בכד] אחד גדול שמונחים בכלים ע״כ]:

ח **ספק טומאה**. פירש הר״ב כגון שתי חביות ברשות היחיד. הכי מסיק הר״ש דאילו חבית אחת וספק אם נטמאה אין כאן ספק טומאה שאם הוא ברשות היחיד קיי״ל דספקו טמא ודאי. ואם הוא ברשות הרבים קיי״ל דספקו טהור. אבל כשהם שתי חביות ברשות היחיד אין לטמא שתיהן מכח ספק טומאה ברשות היחיד כיון דממה נפשך חד מנייהו טהור. דמסוטה ילפינן ולא ילפינן אלא דבר שיכול להיות כדמוכח בריש פ״ח דנזיר [נז.] דב׳ נזירין שאמר להם אחד ראיתי א׳ מכם שנטמא. דמביאין קרבן טומאה וקרבן טהרה. ולא מייתו זה וזה קרבן טומאה:

יניחנה במקום המוצנע. פירש הר״ב דכתיב את משמרת תרומתי. ויש אם למקרא וקרינן בחולם המ״ם. [*ועיין בריש פרק ד דכריתות]:

יניחנה במקום תורפה. דמעכשיו אינה ראויה לאכילה שמא טמאה היא. ולא לזילוף שמא טהורה ואסור לאבדה. הלכך יגלנה ותטמא ותהא ראויה לזילוף. לשון רש״י בפרק ה דבכורות דף לג ע״ב:

[*התורפה. פי׳ הר״ב הפקר. ועי׳ מה שכתבתי בשם הערוך בריש פרק ח דנדה]:

ט **חבית ר״ל בחבית של תרומה**. הרמב״ם:

יציל. ואל יקבלנה בכלים טמאים כדי להציל החולין שלא יתערב בהן ויאסרו. רש״י:

י **חבית של שמן שנשפכה**. מה שפירש הר״ב דנשברה בגת העליונה וכו׳. דשמן ראוי׳ להדליק וכו׳. הקשיתי לשאול לעיל ריש פרק ה דמפרש דבדמוע ירקב ולא ידליק משום דקיל כו׳. וניחא לי דלעיל על פי הירושלמי כפירש הר״ש כמו שכתב שם. והכא על פי גמרא דידן. ואכתי קשיא דיוקא דדייקינן ממתני׳ דהכא. ועוד דברייתא שנויה בהדיא בסוף פרק קמא דפסחים חבית של שמן וכו׳. ובתחתונה חולין טמאים מודה וכו׳ [*אלא כמסקנא דגמרא שם. דהכא מניח השמן בכלי מאוס וכו׳ כמו שכתבתי שם וזה הוה ליה להר״ב לפרש כאן] וצריך עיון:

וחבלע. שתבלע ותשקע בקרקע. הרמב״ם:

יב **[*יטמאו את כולן**. פירש הר״ב שאין דוחין וכו׳. עי׳ מ״ש בזה בסוף פרק ז דאהלות]:

פרק ט

א **הזורע תרומה.** ע׳ בפי׳ הר״ב במשנה דס״פ:

יופך. מפורש במ״ג פ״ב דכלאים:

ב **אמר ליה ר׳ עקיבא א״כ וכו׳.** כתב הר״ב והלכה כר״ע. ולכאורה משמע דר״ע דעת שלישית דאף טמאים אסורים. אבל הרמב״ם כתב בפירושו ג״כ הלכה כר״ע ובחבורו העתיק רישא דמתניתין יתכן לומר דס״ל דר״ע היינו ת״ק:

ג **וחייבת במעשרות.** פי׳ הר״ב והוא הדין בתרומה. כלומר תרומה גדולה ותרומת מעשר וכ״כ הר״ש. וכתב עוד ולא חש להזכיר אלא דברים הנתנים אף לזרים. כדי למוכרה לכהן בדמי תרומה ומיהו מעשר שני אינו נמכר *) [וקתני] לה עכ״ל. דהא תנן מעשרות תרתי משמע [*ובפי׳ שהזכרתי כתוב ואף ע״ג דמ״ש אינו נמכר הא לא קתני ליה בהדיא ע״כ. ואפילו למאן דאמר דמעשר שני ממון בעלים איכא למימר] טעמא דאינו נמכר משום דסתם זורע תרומה כהן הוא. ומעשר שני לבעלים. וכן הרמב״ם הזכיר בפירושו ובחבורו שהלוים מוכרים מעשר שלהן לכהנים. ולא הזכיר מכירה במעשר שני. [*ובריש מסכת מעשר שני כתבתי דהלכה כמאן דאמר ממון גבוה. ומיהו במשנה ט פרק ד בכורות כתבתי דמלישנא דמעשרות ליכא למידק דאף מעשר שני במשמע]:

[*ועניי ישראל מוכרים וכו׳. וכך הלוים מוכרים לכהנים מעשר שלהן. הרמב״ם]:

ד **גדולי תרומה תרומה.** עי׳ במשנה ב פרק ב דבכורים [*וגם עיין במ״ב פרק ב דבכורים] [אלו ז׳ תיבות שייכים בד״ה אבל והמעתיק ראם כתובים על הגליון והעתיק שלא במקומם ולא דק וכן תראה ריש פ״י בדברי הר״ב טעות כזה]. ומ״ש שם:

אבל הטבל. עיין במשנה ו׳:

והמעשר ראשון. שלא נטלה תרומתו. הר״ש:

והמדומע. עיין סוף פ״ז:

והבכורים גדוליהן חולין. עי׳ במ״ב פ״ב דבכורים ומתני׳ דהכא בזורע חוץ לירושלים. וכן לענין מעשר שני והכי מוקים לה בירושלמי:

ה **[*לגנה.** פי׳ הר״ב ערוגה. וכ״כ בפי׳ שהזכרתי ומסיים לשון כסלי לגיא בברכות ע״כ. והוא שם פ״ק ריש דף ו והגירסא שם לאוגיא ופירשו התוספות כי כסלא לאוגיא כעין תלמים המקיפים את הערוגה כדאמרינן בריש נדרים הדין אוגיא להוי פאה עכ״ל. ותמיהה לי שאין הלמדי״ם שוים שבמשנתנו נראה שהיא שרשית ובברכות היא משמשת]:

כולן אסורים. פירש הר״ב לפי שאין הקרקע עולה בק״א. תוספתא. ויהיב הרמב״ם טעמא לפי שהתרומה מופרשת היא ולא נתערבה בחולין ע״כ. ולא דמי למשנה י דפ״ד דהתם בתלוש ראויין הן להתערב [*ועיין לעיל פ״ד מ״ח]:

ו **[*הטבל גדוליו מותרין.** לשון הר״ב באכילת עראי. כשאכל טבל שלא נגמרה מלאכתו. ור״ל דדוקא כשאכל אותן גדולין קודם שנגמרה מלאכתן. ופירוש נגמרה מלאכתן היינו למעשרות. וכמו ששנינו זמן של כל פירי ופירי בפ״ק דמעשרות ממשנה ה ולהלן. וז״ל הר״ן בסוף פ״ז דנדרים *)שכל גדוליו מותרין בדבר שזרעו כלה. טבל שהוקבע למעשר כגון שנתמרח בכרי אסור לאכול ממנו עראי. אם זרעו גדוליו מותרין לאכול ממנו עראי. כ״ז שלא הוקבעו למעשר. אבל דבר שאין זרעו כלה. גדולי גדולין אסורין לאכול מהן עראי אפילו קודם אותו מירוח. מפני אותו טבל שנתמרח כבר. המעורב בהן. ע״כ]:

גדולי גדולין אסורין. דטבל דבר שיש לו מתירין ואפי׳ באלף לא בטל. פרק ז דנדרים דנ״ח. ועיין מ״ש לעיל. פ״ד משנה ז:

השום כשעורים. לפירוש הראשון שמפרש הר״ב והוא מהרמב״ם ניחא הגירסא. אבל לפירוש השני והוא מהר״ש נראה שהגירס׳ כשעור׳ [*וכן נראה שהיא גירסת הר״ב וכך היא הגירסא במשנה של פירוש שהזכרתי]:

ז **אע״פ שפירותיו טבל אוכל וכו׳.** ל׳ הר״ש וכמ״ד במנחות בפ׳ רבי ישמעאל (מנחות ד׳ סז.) מרוח העובד כוכבים פוטר. וכוותי׳ פסק הרמב״ם בפ״ק מה״ת.[*ולא מחייב אלא משום בעלי כיסין. באכילת עראי לא גזור. ואפי׳ גזור. כיון דשתלה פקע לה טבלה מינה כדאמרי׳ במנחות פ׳ ר׳ ישמעאל (מנחות דף ע.) גבי שבולת שמרחה ושתלה. ואפילו למ״ד כיון שמרחה טבלה לה וכי קרא עליה שם קדשה לה הני מילי במרוח ישראל דחייב מדאורייתא ל׳ הר״ש. וכוותיה פסק הרמב״ם בפ״ק מהלכות תרומה]:

טהרו מלטמא. כתב הר״ב וא״ת כיון דעיקר גזירה כו׳. וי״ל דתרומה נמכרת בזול כו׳. וכ״כ הר״ש והם דברי התוס׳ דפ׳ כל שעה (פסחים דף לד ע״א).

ומיהו איכא למימר שלא הוצרכו לתרץ כך אלא לרבה דמפרש ואסורים לאכול לזרים אבל למסקנא דמעלה בעלמא הוא ואף לכהנים אסורים לאכול וכן מפ׳ הר״ש והר״ב למתניתין אין כאן קושיא כלל. דכיון שאסור לאכול עד שיגום. ודאי דלא משהי ליה:

פרק י

א **[*לתוך עדשים.** הגהתי בפירוש הר״ב של חולין שכן הוא בפירוש הר״ש]:

צחנה. פירש הר״ב דגים קטנים הכבושים בציר. ועיין עוד בפירושו למשנה ד פ״ו דנדרים:

ב **וחמצה.** כהאי גוונא תנן במשנה ד פ״ב דערלה. ומסיק במנחות דף כד דחמץ גמור לא הוי דמי פירות הן. אבל נוקשה הוי. והתוס׳ מסקי התם דדוקא כשיש מים עם מי פירות. עי׳ בא״ח סי׳ תס״ב. והא דאסורה כל העיסה כתבתי *) במשנה ו׳ פ״ה:

מותרין. דנותן טעם לפגם מותר. הר״ש:

ג **מפני שהשעורים שואבות.** פי׳ הר״ב מלחלוחית יין. כלומר היין נמשך בפת ולכך אסור אע״ג דריחא לאו מלתא כסתם דלקמן. והכא פסיק הלכה כר׳ יוסי. [*ועיין מ״ש במשנה ג פ״ג דמכשירין]:

ה **אבל לא בעץ.** עיין לקמן:

בשביעית וכו׳ ובעץ. פי׳ הר״ב שאף העץ אסור והא דבמשנה ו פ״ז דשביעית דעצים אין להן קדושת שביעית. היינו עצים דלהסקה אבל הכא טעם עצו כטעם פריו כמ״ש הר״ב והנאתן וביעורן שוה:

ו **נותן העץ עם הזרע.** פי׳ הר״ב דכיון דקרא עליו שם תרומה צריך ליתנו לכהן. ומ״מ אין בו קדושת תרומה כדתנן לעיל דעצו של תלתן בתרומה אע״פ שנותן טעם שרי ועל כרחך כשקרא עליו שם תרומה דאי לא קרא עליו שם פשיטא ומאי קמ״ל. והרמב״ם מפרש מתני׳ בתרומת מעשר והכי מסיק בפ״ק דביצה ופסקה בפ״ג מה׳ תרומה לענין תבואה שקדם בן לוי ולקח המעשרות בשבלים דקנסינן ליה לדוש ולזרות ואם הפריש תרומת מעשר שבלים קונסין אותו לכתוש וליתן התבן. והא ודאי דתבן אין לו שום קדושת תרומה. ועיין במשנה ה פ״ד דמעשרות:

ז **פצועי חולין עם פצועי תרומה.** ל׳ הר״ש אותן זיתי חולין שכבשן עם זיתי תרומה [*ועיין במשנה י]:

ח **אם יש בו משקל עשרה זוז וכו׳.** פירש הר״ב שהוא אחד מתתק״ס. וביר׳שלמי מפרש כיצד סאה עבדה כ״ד לוגים. ולוג ב׳ ליטרא. וליטרא מאה זוז. נמצא דסאתים עולים לצ״ו מאות זוז. וצ׳ מאות הם י׳ פעמים ט׳ מאות. ות״ר [הם] עשרה פעמים ס׳ אלמא איכא לי׳ זוזי י׳ פעמים תתק״ס נמצא כל [עשרה] זוז אחד מתתק״ס:

[*שהן חמש סלעים בגליל. שמשקל יהודה כבד כפלים משל גליל כדתנן בסוף פ״ה דכתובות. נמצא י׳ זוז ביהודה הם כ׳ זוז בגליל. והם חמש סלעים ד׳ זוז הסלע]:

רביעית לסאתים. פי׳ הר״ב שהוא קרוב למאתים וז״ל רש״י בפ׳ גיד הנשה דצ״ט ע״ב סאתים הוון מאתן רביעיות נכי תמני. קב ד׳ לוגין ולוג ד׳ רביעיות. ט״ז לקב. וסאה ו׳ קבין לג׳ קבין מ״ח רביעיות. וכן ד׳ זימנין. [*ומ״ש הר״ב ואע״ג דרבי יהודה סבר מין במינו לא בטיל במשנה ו פרק ח דזבחים]:

[*ורבי יוסי אומר אחד משה עשר בו. וכתב רש״ל בספר ים של שלמה פ׳ גיד הנשה (וכו׳) סימן מ״ח דנ״ל טעמו מדת״ק בעי תתק״ס והוא שיעור ששה עשר פעם ס׳. וכהאי גוונא כתב המ״מ אלמא ששיעור ששה עשר היה מצוי בשיעורי החכמים לחומרא והוא הדין לקולא. ע״כ. ואכתי קשיא לי דערבך ערבא צריך. דמה טעם יש בשיעור ששה עשר ובספר תורת האשם כלל מ״א דין א׳ הארכתי קצת:

ט **שהוא טהור.** לשון הר״ש בירושלמי מהו טהור מלהכשיר הא ליטמא כל שהוא מטמא ע״כ. ובמ״ב פ״ז דעדיות נשנית עוד משנה זו ושם פירש הרמב״ם שאינו אסור ואינו מכשיר ובפ״ג מהלכות מאכלות אסורות כתב ציר חגבים טמאים מותר מפני שאין בהן לחלוחית וכתב עליו הראב״ד בירוש׳ שאינו מכשיר ע״כ. ובפ׳ ט״ז מהלכות טומאת אוכלין כתב הרמב״ם אינו מכשיר אבל מטמא. והשיג הראב״ד דאף אינו מתטמא. ועיין בפירוש הראב״ד בסוף מסכת עדיות:

י **[*כל הנכבשים זה עם זה מותרים אלא עם החסית.** ותמיהא לי דבסוף פ״ז דשביעית תנן ורד חדש שכבשו בשמן ישן וכו׳ שמעינן מינה דכבוש אוסר. ותו תנן התם בפ״ט מ״ה הכובש שלשה כבשים וכו׳ שמעינן נמי מינה דכבישה אוסרת. ומצאתי להר״ש לעיל מ״ח שכתב וז״ל לקמן אמתניתין דחגבים

טמאים שנכבשו גרסי׳ בירושלמי אמר רבי יוחנן לית כאן נכבשים אלא נשלקין. דכבוש הרי הוא כרותח. משמע דאכולה מתני׳ קאי דכל היכא דתנן כבושה תנינן שלוקה במקומה וצריך לומר דשלוק פחות מבשול אע״ג דנקט בסוף בהמה המקשה עור חמור ששלקו [לאו] משום דאין מתרכך בבשול דאדרבה הבשול טפי משליקה ומתרכך יותר. ומיהו בפ׳ כל הבשר (חולין קי:) משמע בהדיא דשליקה טפי מבשול. גבי כבד אוסרת ואינה נאסרת. דפליג עליה ר׳ ישמעאל בנו של ר״י בן ברוקה ואמר שלוקה אוסרת ונאסרת עכ״ל. ולפי זה משניות דהכא קיימי בקושיא ומיהו מדתנן בריש פ״ד דמעשרות השולק ולא תני המבשל משמע משום שהוא רבותא ותני השולק אע״פ שהוא פחות מבשול וצריך לי עיון. גם יש לי תמיהות גדולות על השני סוגיות דבבלי בפ׳ גיד הנשה (חולין דף צז) דאמר שמואל כבוש הרי הוא כמבושל ובפ׳ כל הבשר איתא נמי להא דשמואל בדף קיא ופליג התם רבין א״ר יוחנן דכבוש אינו כמבושל. ואמאי לא מייתי משניות הללו לסייעתא לר׳ יוחנן ולתיובתא לשמואל. ותו משניות דשביעית תיובתא לר״י וסייעתא לשמואל ותו רבי יוחנן דבירושלמי דמגיה נשלקים במקום נכבשים במשניות דתרומות דכבוש הרי הוא כרותח הוא דלא כבבלי דרבין אמר רבי יוחנן כבוש אינו כמבושל ועוד אני תמה שהרמב״ם בסוף הלכות תרומות העתיק למשניות דתרומות כמות שהן לענין כבישה]:

יא **[*כל הנשלקים**. שליקה בשול יותר מדאי כמ״ש הר״ב במשנה ו פרק ב דפסחים]:

[*כרוב של שקיא וכו׳. פירש הר״ב אם בשלו וכו׳. והגהתי שצריך להיות אם שלקו וכו׳. וכן לשון הרמב״ם]:

[*של בעל. פירשתי במ״ט פ״ב דשביעית]:

פרק יא

א **רבי יהודה מתיר מפני שהוא משביחו**. ולא קשיא אדסוף פרק ב דאין תורמין מן המבושל על שאינו מבושל משום דהוה מן הרע על היפה. דמשני בירושלמי תמן תנינן בבעלים והכא בכהן. דלכהן התירו לבשל שמשביחו דמתקיים לו. אבל בעלים צריכין לתרום מן היפה ושאינו מבושל יפה לשתייה ולא חיישינן במתקיים:

ב **דבש וכו׳**. אם עבר ועשה דבש מתמרים וכו׳. עיין לקמן:

[*ושאר כל מי פירות. כתב הר״ב חוץ מיין ושמן. כדפירש בריש מתני׳ דלקמן. עיין שם]:

כמוני פטמין. מוסב על חכמים לפיכך אמר מוני לשון רבים. והכי אסברה לה הר״ש בלשון רבים. והר״ב נמשך בפירושו אחר לשון הרמב״ם דאסברה לה בלשון יחיד. [*ושם פטם ארמית כתרגום ירושלמי אשר ירקח די יפטם]:

שבעה משקין. עיין בפירוש הר״ב משנה ד בפרק בתרא דמכשירין:

[*ושאר כל המשקין טהורים. עיין בפירוש הר״ב במ״ז פ׳ אחרון דמקואות]:

ג **אין עושים תמרים דבש וכו׳**. משום דחשיבי איצטריך למתנינהו. הר״ש:

אין סופגים וכו׳. הך וההיא דבכורים מוקי לה בפרק העור והרוטב (חולין דף קך) כר״י. [*ובפירוש שהזכרתי כתוב כן על אבל שאר פירות וכו׳] ומלת סופגים מפורש במ״ה פ״ו דזבחים:

ואין מביאין בכורים. עיין בסוף מסכת חלה:

ואינו מטמא משום משקה. משקים היוצאים מן הפירות. רמב״ם:

ד **עוקצי תאנים וכו׳**. בירושלמי רבי זעירא בשם ר״א אומר מתניתא במובלעים באוכל. כן כתב הר״ש. והרמב״ם בפרק י״א כתב אע״פ שאין בהן אוכל:

[*והכליסין. כתב הר״ב פירש הרמב״ם כו׳ ולא פירש כן הר״ב בסוף פרק קמא דעוקצין וע״ש]:

ה **[*וכן עצמות הקדשים**. כתב הר״ב כגון ראשי כנפים והסחוסים דתנן במ״י פ״ז דפסחים ושם פירש הר״ב]:

מורסן. פירש הר״ב סובין הגסים. וכן פירש במ״ו פ״ב דחלה. ובסוף פ״ז דשבת מפרש ג״כ כפירש״י:

ו **[*אלא מכבד כדרכו וכו׳**. דכיון שמכבד כדרכו לא מטרחינן ליה טפי הואיל ואינו מתכוין לבטל פי׳ שהזכרתי. וכן פי׳ הר״ב במ״ח. ועי׳ עוד מ״ש שם בשם הפירוש הנזכר]:

ח **[*נותן לתוכה חולין**. אף כי עדיין יש טפות של תרומה אין לחוש הואיל ואין מתכוין לבטל. מהני שני בבי משמע דדבר שאינו נחשב בעיני המבטל ושאין כוונתו לבטל. לכתחלה [מותר ואף] (אף) בתוספתא התיר עד כאן לשון הפירוש שהזכרתי]:

הרכינה. פירש הר״ב הטה. תרגום הטי נא כדך (בראשית כ״ד:י״ד) ארכיני כען. ומיירי שעדיין לא נתן בתוכה חולין אלא דהוה אמינא שהן חולין מפני שהסיח דעתו מהן. הרמב״ם. [*ועיין מ״ש במשנה ח פרק ה דב״ב]:

***) ?הרכינה**. כתב הרמב״ם ואם הניח הכד ולא נתן בו חולין אחר שעירה אותו והטהו על צדו ונתמצה ונתכסה בו שום שארית הרי זו תרומה. ולא נאמר כיון שעירה ממנו כל מה שיש בו טפה אחר טפה שלש טפין. כל מה שנמצא בו אח״כ חולין. לפי שהסיח דעתו ממנו עכ״ל. ומזה תבין פי׳ הר״ב על נכון כי דבריו לקוחים מדברי הרמב״ם:

וכמה תהא בתרומת מעשר. כתב הרמב״ם וזכר בכאן זה הדין לפי שקדם לו הדבר בשיעורין הקטנים מן התרומה שאינן ראוין לחוש בהן מפני מיעוטן כמו הגרגרים שנשארו באוצר ובלחלוחית שנשארה בכד וג״כ זכר שיעור תרומת מעשר [של דמאי] שאין אדם חייב לטרוח ולהוליכה לכהן מפני מיעוטה:

ויוליכנה לכהן. כלומר שאינו רשאי להניחה במקום הפקר אבל לא שמחוייב הוא להביאה אל הכהן. דהא פסק הרמב״ם מההיא דסוף פרק הזרוע דחולין [ד׳ קלד:] דאין ישראל חייבים להטפל ולהביאה מן הגורן לעיר וכו׳. בפרק י״ב סימן י״ז ומשנתנו פסק בפרק ג׳ סימן ט״ז:

[*אחד משמנה לשמינית. והוא הקרטוב. ודרכן להפליג במדה זו מפני קטנותה. שכן אמרו אפילו חסר קרטוב. בפרק ג דמקואות ופרק יב דמנחות:

ט **ישראל ששם פרה**. דשמין פרה וחמור וכל דבר שעושה ואוכל. כדתנן במשנה ה פרק ה דבבא מציעא:

ששם. בשי״ן ימנית. ועיין מה שכתבתי במ״ה פרק יא דכתובות:

י **מדליקין שמן שרפה**. עיין בפירוש הר״ב דסוף תמורה ומה שכתבתי שם:

ועל גבי החולין ברשות כהן. מפרש בירושל׳ דלא קאי ברשות כהן אלא אחולין הא קמייתא אפי׳ שלא ברשות כהן. הר״ש. וכ״פ הרמב״ם בפ׳ י״א:

[*ר״ש מתיר. כתב הר״ב והלכה כר״ש. וכן כתב הרמב״ם בפירושו. וכן בחיבורו פי״א מה׳ תרומות וכתב שם הכ״מ בירוש׳ איכא כמה אמוראי דפסקו כר״ש דמתיר כאן וכאן. ואף דאיכא מאן דפסק כרבי יוסי. הוא יחידאה. ועוד דבדרבנן נקטינן לקולא עכ״ל. ובפי׳ שהזכרתי כתב וז״ל. ונראה לי דהלכה כר״ש אף כי ר׳ יוסי פליג עליה דהא ר׳ יוסי יחיד לגביה בבית המשתה. דרבי יהודה סבר כותיה. אבל ר״מ במקום ר׳ יהודה ליתא. עכ״ל. דר״מ ור׳ יהודה הלכה כר״י בפ׳ מי שהוציאוהו במס׳ עירובין דף מז]: